

HAKSIZ İHRAÇ - İS VE BELİR
ENGELLENDİ - KARA LİSTEYE AL
DEPRESYON - HAYATLAR YOK
DEĞERLENDİRME YAPILMADI - TOP
MEDYA KURULUŞLARI SUSTURULDU
EDİLDİ - MALİ YIKIM - EKONOMİK
- YETKİ SUİSTİMALİ - YARGISAL D
İHLAL EDİLDİ - İDDİASIZ SORUŞTU
MEDYA VE GAZETECİLER HEDEF A
VDİKLERİNDEN KOPARI
SVURU YOLU YOK
MGALAMA - YAR
LK MUSADERES
KİLİ BAŞVUR
AL EDİLDİ
MGALANI
CLAMA
İVER
ATILDI - DERN
ONULDU - MÜLK
KSİZ YASALAR
MGA - ADİL
İFADE ÖZGÜ

Uygulamada Medeni Ölüm

2016 Sonrası OHAL İhraçlarının
Hukuki ve Ampirik Değerlendirmesi

FIDU

İtalyan İnsan Hakları
Federasyonu

Italian Federation for Human Rights

2016 – 2026

Uygulamada Medeni Ölüm: 2016 Sonrası OHAL İhraçlarının Hukuki ve Ampirik Değerlendirmesi

YAYINLAYAN

İtalyan İnsan Hakları Federasyonu

Federazione Italiana per Diritti Umani

YAZARLAR

Ali Yıldız

Avukat; Ankara Barosu ve Brüksel Barosu üyesi. Aynı zamanda hukuk yazarı ve araştırmacıdır ve Türkiye ile ilgili birçok hukuk raporu kaleme almıştır. Tutuklu Avukatlar Girişimi'nin kurucusu ve direktörüdür ve Avrupa Ceza Barosu Birliği'nin 2025 Scott Crosby İnsan Hakları Ödülü'nü almıştır.

Mustafa Sağır

Cincinnati Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde doktora adaydır ve Ağustos 2026'da doktorasını tamamlaması beklenmektedir. Kaliforniya Yargı Konseyi'nde Araştırma, Analitik ve Veri bölümünde Denetleyici Analist olarak görev yapmaktadır. Araştırma alanları arasında insan hakları, göç, siber politika ve strateji, uluslararası güvenlik ve kamu politikası bulunmaktadır. Araştırmalarında hem nicel hem de nitel yöntemler kullanmaktadır ve çalışmaları hakemli akademik dergilerde yayınlanmıştır.

Dr. Mustafa Günaydın

Kalkınma ekonomisi, çatışma ve terörizm ile uygulamalı ekonomi alanlarında uzmanlaşmış bir ekonomisttir. Nevada Üniversitesi, Las Vegas; Claremont Graduate Üniversitesi; Pomona Koleji; Kaliforniya Eyalet Üniversitesi ve Richmond American Üniversitesi Londra gibi kurumlarda öğretim ve araştırma faaliyetlerinde bulunmuştur. Akademik çalışmalarının yanı sıra, Londra'da Finans Müdürü ve Ekonomi Danışmanı olarak görev yapmakta olup, hayır kurumları ve KOBİ'ler için fon toplama, teklif yazımı ve hibe geliştirme alanlarında uzmanlaşmıştır.

TEŞEKKÜR

Yazarlar, bu raporun yayınlanmasına destek veren İtalyan İnsan Hakları Federasyonu'na içten teşekkürlerini sunar.

TELİF HAKKI

© 2026 İtalyan İnsan Hakları Federasyonu. Tüm hakları saklıdır.

Özel şahıslar tarafından kişisel kullanım ("adil kullanım") izin verilmektedir. Yayıncının web sitesindeki materyallere bağlantı verilmesi memnuniyetle karşılanır.

Bu yayının hiçbir bölümü, yayıncının önceden yazılı izni olmaksızın, fotokopi, kayıt veya diğer elektronik ya da mekanik yöntemler dahil olmak üzere, herhangi bir biçimde veya herhangi bir yolla çoğaltılamaz, dağıtılamaz veya aktarılamaz; ancak, incelemelerde yer alan kısa alıntılar ve telif hakkı yasası tarafından izin verilen diğer bazı ticari olmayan kullanımlar bu kuralın istisnasıdır.

YAYIN TARİHİ

Haziran 2026

ÖNSÖZ	4
BÖLÜM I	6
a. Ad hominem ve Kolektif Nitelik	6
b. Etkilerin Kalıcılığı	7
c. Yargı Denetiminin Marjinalleşmesi	7
d. Kamu Görevlilerinin Toplu İşten Çıkarılması	7
Olağanüstü Hal Kapsamında İhraçların Doğrudan Sonuçları	8
İhraçların Dolaylı Sonuçları	8
a. Dolaylı Sonuçlar ve “Medeni Ölüm” Kavramı	8
b. İdari Kara Listeye Alınma ve Toplumsal Silinme	9
c. Mesleki Dışlama ve Mesleki Yeterlilik Kaybı	11
d. Siyasi ve Sivil Dışlanma	12
e. Aile ve Toplumsal Yayılma Etkileri	12
Teorik Çerçeve: Olağanüstü Hal Hukuku ve Medeni Ölüm	13
Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Kapsamında Eleştirel Değerlendirme	14
a. Zorunluluk ve Orantılılık İlkelerinin İhlali	14
b. Toplu Cezalandırma	14
c. Olağanüstü Tedbirlerin Kalıcılığı	14
d. Etkili Telafi Mekanizmasının Eksikliği	14
Sonuç: Olağanüstü Halden Otoriter Legalisme	14
BÖLÜM II	16
Anket	16
Bulgular	17
a. Kararnameye Göre Dağılım	17
b. Meslek	18
c. Hizmet Süresi	18
d. Profilin ortaya koyduğu gerçek	19
e. Ceza Soruşturması ve Kovuşturma	19
f. Gözaltına alınmış ve yargılanmış, sonra da aklanmış	20
g. Beraat etmesine rağmen göreve iade edilmeme	20
h. İstihdam ve Ekonomik Dışlanma	21
i. Dışlanma ve ayrımcılık nasıl işledi?	21
k. Beraat kararından sonra da devam eden dışlanma	22
l. Damgalanma: "Kod 36" Kara Listesi	22
m. Ayrımcılığın Etkisi	23
n. İlişkilendirme Yoluyla Cezalandırılma	26

BÖLÜM III	28
Sonuç: Yaşanmış Gerçeklik Olarak Medeni Ölüm	28
ÖNERİLER	31
Türk Hükümetine	31
Türkiye'nin müttefikleri, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'ne	31
EK A	32
Anket Formu	32
▪ Bölüm A — Temel Sorular	32
▪ Bölüm B — Otuz Ayrımcılık Biçimi Kontrol Listesi (Soru 12)	32
Beraat Eden Katılımcıların Tutukluluk ve Yargılanma Süresi	34
▪ Tablo B.1 — Beraat kararından önce gözaltında veya tutuklulukta geçirilen süre. 34	
▪ Tablo B.2 — Beraatle sonuçlanan ceza yargılamalarının süresi	35

ÖNSÖZ

15 Temmuz 2016 gecesi, Türk Silahlı Kuvvetleri içinde bir grup, zorla iktidarı ele geçirmeye çalıştı. Girişim birkaç saat içinde başarısızlıkla sonuçlandı. Ancak bunu izleyen sürecin etkileri, on yıldır devam ediyor.

Darbe girişiminin hemen ardından Türkiye olağanüstü hal ilan etti ve bir dizi olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamesi çıkarmaya başladı. KHK kısaltmasıyla bilinen bu kararnameler, yirmi dört ay boyunca ülkenin hukuki, kurumsal ve toplumsal yapısını tanınmaz biçimde dönüştürdü. Temmuz 2018'de olağanüstü hal resmen sona erdiğinde otuz iki kararnama yürürlüğe girmiş bulunuyordu. Bu kararnameler aracılığıyla 162.239 kamu görevlisi — öğretmenler, hâkimler, savcılar, doktorlar, akademisyenler, polisler, mühendisler ve daha pek çok meslek grubundan kişi — herhangi bir suçlama yapılmaksızın, savunma hakkı tanınmaksızın ve bireysel bir suç tespiti aranmaksızın, yürütme tasarrufu ile kamu hizmetinden ihraç edildi.

15 Temmuz gecesinin onuncu yıl dönümü yaklaşırken, daha farklı ve daha kaygı verici bir soru gündeme gelmektedir: O 162.239 kişiye o günden bu yana ne oldu? Bu sorunun yanıtı, işbu raporun konusunu oluşturmaktadır.

İtalyan İnsan Hakları Federasyonu bu çalışmayı, geçen zamanın bir insan hakları ihlaline son vermediği — aksine onu derinleştirdiği — inancıyla kamuoyuna sunmaktadır. Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri 2016, 2017 ve 2018 yıllarında çıkarılmıştır. Bu rapor ise neden oldukları ihlallerin 2025 yılında devam ettiğini belgelemektedir: aynı dışlamalar, aynı damgalama, yok edilmiş gelecekler on yıldır hâlâ devam etmektedir. Olağanüstü halin sona ermesinden, işten çıkarılanların çoğunun aleyhlerine açılan ceza davalarında beraat etmesinden ve tasfiyelere yol açan yasal yapının kendisinin uluslararası kınamaya maruz kalmasına rağmen bir iyileşme olmamıştır.

Rapor iki temel kaynak grubuna dayanmaktadır. Birincisi doktrin ve (2016-2018) olağanüstü hal rejiminin mimari yapısını, ihraç edilmenin doğrudan ve dolaylı sonuçlarını ve "medeni ölüm" kavramını ortaya kurmaktadır. Medeni ölüm; bireyin biçimsel olarak vatandaşlık statüsünü korumakla birlikte, kalıcı ve damgalayıcı nitelikteki engellerden oluşan yoğun bir ağ aracılığıyla hukuki, ekonomik ve toplumsal düzenin dışına itildiği hali ifade etmektedir. İkincisi ise ampirik niteliktedir: İkinci Bölüm, Ekim-Kasım 2025 tarihleri arasında yürütülen ve olağanüstü hal kararnameleriyle ihraç edilen 1.629 kişinin katıldığı yapılandırılmış bir anketin bulgularını aktarmaktadır. İki bölüm bir arada, ne hukuki kayıtların ne de bireysel davaların tek başına yapamayacağı şeyi gerçekleştirmektedir: zararın boyutunu, dokusunu ve kalıcılığını haritalandırmak.

Bulgular çarpıcıdır. Ankete katılanların neredeyse üçte ikisi, işten çıkarılmalarının ardından sigortalı bir iş bulamamıştır. Yüzde yetmişinden fazlasının iş başvuruları defaten reddedilmiş veya buldukları işleri de özellikle KHK statüleri nedeniyle kısa sürede kaybetmişlerdir. Yarısından fazlası, idari kara liste kodu "36/OHAL/KHK" ile karşılaşmış — bu kod, işten çıkarılan kişileri her devlet veri tabanında, her işe alım sürecinde, her finansal işlemde takip eden bir damgalayıcı bir tanımlamadır ve yasal bir ceza olarak değil, daha sinsi bir şey olarak işlev görür: hiçbir karar vericinin kötü niyetle hareket etmesini gerektirmeden ilgili kişinin ayrımcılığa maruz kalmasını garanti eden otomatik bir damga. Ankete katılanlar, ankette listelenen otuz farklı ayrımcılık türünden ortalama 3,6 tanesini yaşadıklarını bildirdi —

istihdam, finans, sağlık, eğitim, sosyal yardım ve sivil yaşam alanlarında, eşzamanlı olarak ve yıllarca süren bir şekilde. On kişiden neredeyse üçü, kendileri KHK statüsüne sahip olmayan eşlerinin veya çocuklarının da bu dışlanmaya maruz kaldığını bildirdi.

Bunlar bir krizin artçı sarsıntıları değildir. Bunlar on yıldır devam krizin süregelen gerçeğliğidir.

İtalyan İnsan Hakları Federasyonu, insan haklarının korunmasının yalnızca belgelemeyle sağlanamayacağını; hakları ihlal edilenlerin yaşam koşullarına kalıcı ve kararlı bir dikkat gösterilmesini ve de sürekli gündemde tutulması gerektirdiğini uzun süredir savunmaktadır. Pek çok rapor ve akademik çalışmalarda, Türkiye'nin 2016 sonrası tasfiyeler hukuki ve kurumsal bir olgu olarak kapsamlı biçimde incelenmiştir. Çok daha az ilgi gösterilen konu ise bu raporun ele aldığı şeydir: söz konusu ihraçların ve KHK tedbirlerinin, maruz kalan yüz altmış bini aşkın kişi ile onların yörüngesine çekilen aileler için pratikte ne anlama gelmeye devam ettiği. Darbe girişiminin onuncu yıl dönümü yaklaşırken, **bu soru artık yalnızca tarihsel bir kayıt meselesi değildir. Bu soru, bugünün hesap verebilirlik meselesidir.**

Antonio Stango

Başkan, İtalyan İnsan Hakları Federasyonu – FIDU

BÖLÜM I

15 Temmuz 2016'da, Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki bir grup, darbe girişiminde bulundu. Hiçbir zaman yeterince soruşturulmayan bu olaylar, en az 246 kişinin ölümüne ve 2.000'den fazla kişinin yaralanmasına neden oldu.

20 Temmuz 2016 tarihinde, 1982 tarihli Türkiye Anayasası'nın (o tarihte yürürlükte olan haliyle) 120. ve 121. maddeleri ile Olağanüstü Hal Kanunu (2935 sayılı) uyarınca olağanüstü hal ilan edildi. Aynı zamanda Türkiye, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (MSHUS) 4. maddesi ve AİHS'nin 15. maddesi uyarınca Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi'ne istisna bildirimlerinde bulunarak, uluslararası hukukta tanınan insan hakları sınırlamasına ilişkin istisnai rejimi yürürlüğe koydu.

Her iki belgede de, yasal istisnayı düzenleyen dört birikimli koşul bulunmaktadır:

1. Ulusun varlığını tehdit eden bir kamu olağanüstü halinin varlığı;
2. Resmi ilan ve bildirim;
3. Durumun sıkı sıkıya gerektirdiği tedbirler;
4. Ayrımcılık yasağı ve istisna yapılamayacak haklara saygı dahil olmak üzere, uluslararası hukuk kapsamındaki diğer yükümlülüklerle tutarlılık.

Türkiye, bildirim şartına resmi olarak uymuş olsa da, ardından gelen olağanüstü hal rejimi, geçici kriz yönetimi mantığını hızla aşarak, zayıf parlamento denetimi, ciddi şekilde kısıtlanmış yargı denetimi ve olağanüstü yetkilerin kalıcı yapısal reformlara dönüştürülmesi ile karakterize edilen kapsamlı bir kararname ile yönetim sistemine dönüşmüştür.

Temmuz 2016 ile Temmuz 2018 arasında olağanüstü hal yedi kez uzatıldı ve böylece toplam yirmi dört ay yürürlükte kaldı. Bu dönemde, hukuk düzenini derinden yeniden şekillendiren ve toplumun geniş kesimlerini hedef alan otuz iki kanun hükmünde kararname (KHK) yürürlüğe girdi.

Bu otuz iki olağanüstü hal kararnamesi, darbe sonrası yönetimin temel hukuki aracı oluşturdu. Bu kararnameler, hukukun üstünlüğü perspektifinden bakıldığında özellikle önem arz eden üç yapısal özellik sergiledi.

a. Ad hominem ve Kolektif Nitelik

Otuz iki kararnamenin on yedisi, soyut ve genel normlar formüle etmek yerine, görevden alınacak, kapatılacak veya el konulacak kişi ve kurumların isimlerinin yer aldığı listeleri ekte sunmuştur¹. Bu kararlara, bireyselleştirilmiş gerekçelendirme, delil değerlendirmesi veya çekişmeli yargılama usulü eşlik etmemiştir. Yaptırımlar, yasal tanımlar veya yargı denetimine tabi kriterler olmaksızın, ulusal güvenliği tehdit ettiği düşünülen örgütlerle “üyelik, bağlılık, bağlantı veya temas” gibi geniş kapsamlı ifadeler temelinde uygulandı.

¹ 667, 668, 669, 670, 672, 673, 675, 677, 679, 683, 686, 689, 692, 693, 695, 697 ve 701 sayılı Acil Durum Kararnameleri.

Olağanüstü Hal rejiminin sona erdiği Temmuz 2018’de, Türkiye Büyük Millet Meclisi, hükümetin toplu işten çıkarma yetkisini Temmuz 2021’e kadar uzatan bir kanun (7145 sayılı) kabul etti; bu süre daha sonra 7333 sayılı Kanun ile Temmuz 2022’ye kadar uzatıldı.

b. Etkilerin Kalıcılığı

Her ne kadar geçici bir olağanüstü hal rejimi kapsamında kabul edilmiş olsalar da, bu tedbirler geri dönüşü olmayan hukuki sonuçlar doğurdu: kamu hizmetinden ömür boyu men, tüzel kişiliklerin feshi, mal varlıklarına el konulması ve mesleki hakların elinden alınması; bu durum, 2018 yılının Temmuz ayında olağanüstü halin resmi olarak sona ermesinden çok sonra da devam etti. Bu kalıcılık, AİHS’nin 15. maddesi ve MSHUS’nin 4. maddesi kapsamındaki istisnaların doğası gereği geçici olma mantığıyla çelişmektedir.

c. Yargı Denetiminin Marjinalleşmesi

Türk Anayasa Mahkemesi, uzun bir süre boyunca olağanüstü hal kararnamelerini anayasal denetimden muaf olan hükümet kararları olarak değerlendirerek, bunların incelenmesini reddetti. Aynı şekilde, olağan mahkemeler de ek listeleri bağlayıcı ve yargı denetimine tabi olmayan belgeler olarak değerlendirmiştir. Daha sonra Olağanüstü Hal Soruşturma Komisyonu kurulmuş olsa da, komisyonun sınırlı bağımsızlığı, uzun süren prosedürleri ve başarılı başvuru sayısının son derece az olması, AİHS’nin 13. maddesi ve MSHUS’nin 2(3). maddesi kapsamındaki “etkili hukuk yolu” şartlarını karşılamamıştır.

d. Kamu Görevlilerinin Toplu İşten Çıkarılması

Olağanüstü hal rejiminin en geniş kapsamlı sonuçlarından biri, sağlık personeli, akademisyenler, öğretmenler, polis memurları, askeri personel ve her kademedeki memurlar dahil olmak üzere kamu görevlilerinin toplu olarak işten çıkarılmasıydı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yapılan son açıklamaya göre, toplam 162.239 memur, olağanüstü hal kararnameleri ve ardından Türk hükümetinin yetkisi altında yapılan toplu işten çıkarmalarla hedef alınmıştır.²

Bu işten çıkarmalar, başta Gülen Hareketi olmak üzere terör örgütleriyle iddia edilen “bağlantılar” gerekçe gösterilerek gerçekleştirilmiş, ancak cezai hüküm, bireysel delil veya çelişkili duruşma olmaksızın uygulanmıştır. Uluslararası insan hakları hukuku açısından bu uygulama, aşağıdaki maddeler kapsamında ciddi endişeler doğurmaktadır:

- AİHS 6. Madde / MSHUS 14. Madde (adil yargılama, masumiyet karinesi ve usul güvenceleri),
- AİHS’nin 8. maddesi / MSHUS’nin 17. maddesi (özel hayat, itibar, mesleki kimlik),
- AİHS’nin 14. maddesi / MSHUS’nin 26. maddesi (ayrımcılık yapmama),
- AİHS’nin 7. maddesi / MSHUS’nin 15. maddesi (yasallık ilkesi).

² <https://www.odakgazetesi.com/milletvekili-ozkaya-khk-surecleri-hukuk-devleti-ilkeleri-cercevesinde-yurutuldu>

Akademik analizler, Türk makamlarının tasfiyelerde “genel / kollektif bir yaklaşım” benimsediği, idari tedbirleri yarı cezai nitelikteki cezai yaptırımlarla birleştirdiği ve böylece ceza yargılamalarına uygulanabilir güvenceleri atlatırken, benzer damgalama ve dışlama etkileri yarattığı sonucuna varmaktadır.

Olağanüstü Hal Kapsamında İhraçların Doğrudan Sonuçları

İhraç edilen kamu görevlileri, aşağıdakiler dahil olmak üzere karmaşık bir otomatik ve kalıcı yaptırımlar ağına maruz kalmıştır:

- Tüm kamu hizmetlerinden ömür boyu men;
- Pasaport ve mesleki lisansların iptal edilmesi;
- Rütbe, unvan ve madalyaların elinden alınması;
- Sosyal konutlardan tahliye;
- Özel güvenlik, eğitim, sağlık ve diğer düzenlemeye tabi sektörlerde istihdam yasağı.

Bu tedbirler, bireysel disiplin cezaları olarak değil, Kanun Hükmünde Kararnamelerin ek listelerine dahil edilmenin toplu sonuçları olarak uygulandı ve bu nedenle orantılılık ve adil yargılama ilkelerinin olağan standartları dışında işledi.

İhraçların Dolaylı Sonuçları

İhraçların doğrudan etkilerinin ötesinde, bu uygulamalar yaygın olarak “medeni ölüm” olarak tanımlanan bir durumu ortaya çıkardı. Tutuklu Avukatlar Girişimi tarafından yayınlanan 2022 tarihli bir rapor, işten çıkarılan kamu görevlileri ve aile üyelerinin maruz kaldığı otuz farklı türde ayrımcılığı belgelemektedir.³

a. Dolaylı Sonuçlar ve “Medeni Ölüm” Kavramı

İhraçların doğrudan etkilerinin ötesinde, Türkiye’deki olağanüstü hal rejimi, topluca hem sosyolojik hem de hukuk teorisi açısından “*medeni ölüm*” durumu olarak tanımlanabilecek bir dizi ikincil ve üçüncül sonuçlar doğurmuştur. Tarihsel olarak modern öncesi hukuk sistemlerinde medeni statünün tamamen yitirilmesiyle ilişkilendirilen bu kavram, bireylerin resmi olarak vatandaşlıklarını korudukları halde, pratikte kalıcı ve damgalayıcı bir dizi engel ağı aracılığıyla hukuki, ekonomik ve sosyal düzenden dışlandıkları bir durumu kavramak açısından analitik açıdan yararlıdır.

³ No Country for Purge Victims, <https://arrestedlawyers.org/wp-content/uploads/2022/01/36-ohal-khk-no-country-for-purge-victims.pdf>

28 Belgelenmiş Mahrumiyet Biçimi

Her daire, ihraç edilen kamu görevlilerine hâlâ uygulanan bir mahrumiyet veya ayrımcılık biçimini temsil etmektedir.

ALAN

SAYI

Mesleki ve İstihdama İlişkin

Avukatlar · Mühendisler · Mimarlar · Denizciler · Veterinerler · Öğretmenler · Otobüs sürücüleri...

9

Hukuki ve Mali

Tapu sicili · Noter işlemleri · Bankacılık · İşyeri ruhsatları...

6

Sosyal ve Ailevi

Sağlık sigortası · Engellilik bakımı · Koruyucu aile · Sosyal yardım...

4

Eğitim ve Akademik

Üniversite · Burslar · Doçentlik · Tıpta uzmanlık...

5

Medeni, Seyahat ve Yardıma İlişkin

Pasaportlar · Askerlik hizmeti · Vergilendirme · Afet ve COVID yardımı...

4

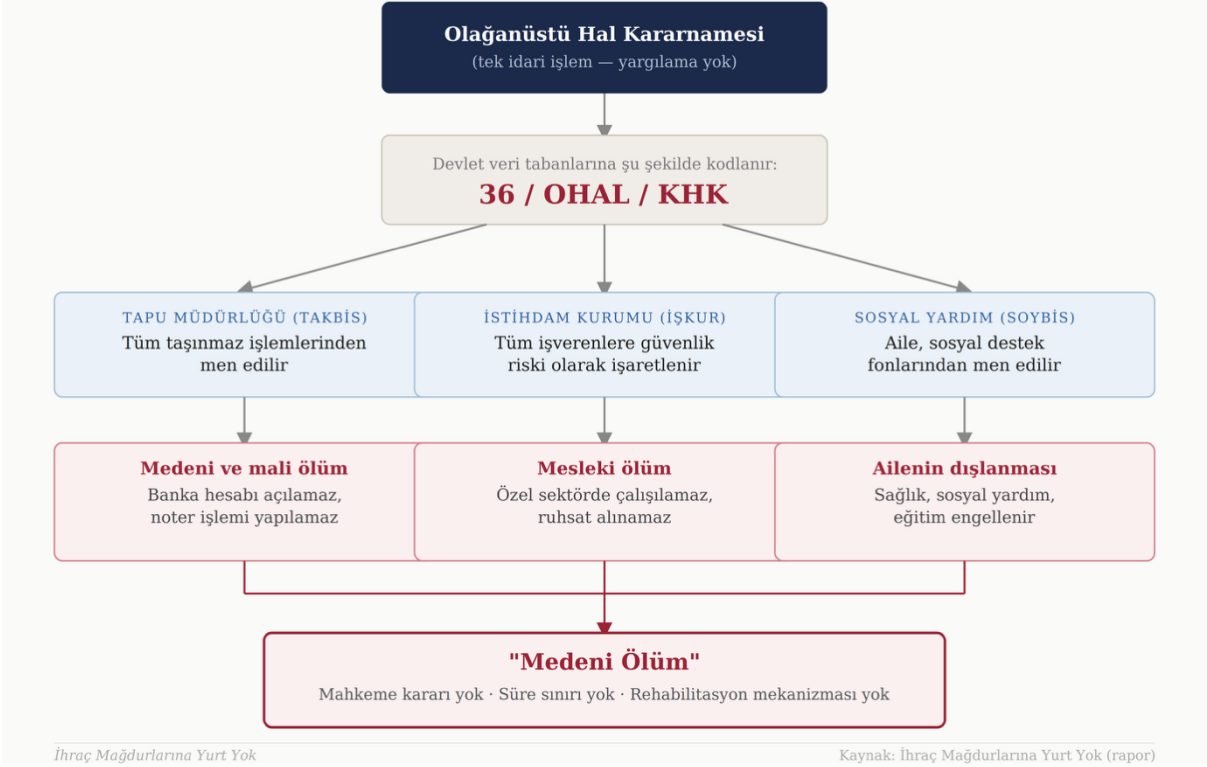
İhraç Mağdurlarına Yurt YoKaynak: İhraç Mağdurlarına Yurt Yok (rapor) · Her daire = hâlâ yürürlükte olan belgelenmiş bir mahrumiyet biçimini temsil eder

b. İdari Kara Listeye Alınma ve Toplumsal Silinme

Bu dolaylı dışlamanın merkezi mekanizması, işten çıkarılan kişilerin devlet veri tabanlarında sistematik olarak idari olarak işaretlenmesiydi. Olağanüstü Hal Kararnameleri uyarınca tasfiye edilen bireyler, Sosyal Güvenlik Kurumu ve Türkiye İş Kurumu kayıtlarında “36/OHAL/KHK” koduyla işaretlendi. Bu kodlama sadece bilgilendirme amaçlı değildi; tüm kamu ve özel sektör işverenlerine, söz konusu kişinin terör örgütü üyeliği iddiasıyla görevinden ihraç edildiğine dair otomatik bir uyarı sinyali işlevi görüyordu.

Tek Bir İşlemden Kalıcı Damgalamaya

36/OHAL/KHK atamasının medeni yaşamın her alanında ömür boyu dışlanmaya nasıl dönüştüğü.

Aslında bu, tek bir idari işlemi ömür boyu sürecek, her yerde hissedilen bir damgayla dönüştürdü: iş başvurusunda bulunan kişinin bir güvenlik riski, işveren için siyasi bir yük ve risk olduğunu ima eden bu devlet etiketinin caydırıcı etkisi, yasal olarak herhangi bir kısıtlama bulunmayan özel sektördeki istihdamı pratikte imkansız hale getirdi. Sonuç, mahkeme kararı olmaksızın, zaman sınırlaması olmaksızın ve herhangi bir rehabilitasyon mekanizması olmaksızın işleyen, görünmez ancak yaygın bir sivil hak mahrumiyeti biçimi oldu.

İnsan hakları perspektifinden bakıldığında, bu sistem aşağıdakileri ihlal etmektedir:

- Özel hayata ve itibara saygı hakkı (AİHS Madde 8; ICCPR Madde 17),
- Çalışma ve mesleğini özgürce seçme hakkı (ESKHUS Madde 6; AİHS 1 Nolu Protokol Madde 1, mülkiyet boyutunda),
- ve siyasi veya diğer statüye dayalı ayrımcılığın yasaklanması (AİHS'nin 14. maddesi; MSHUS'nin 26. maddesi).

Böylece bu kara liste rejimi, yasal sonuçların bireyselleştirilmesi, orantılı olması ve süre sınırlaması olması gerektiği ilkesiyle bağdaşmayan kalıcı bir *statü suçu* yaratmıştır.

c. Mesleki Dışlama ve Mesleki Yeterlilik Kaybı

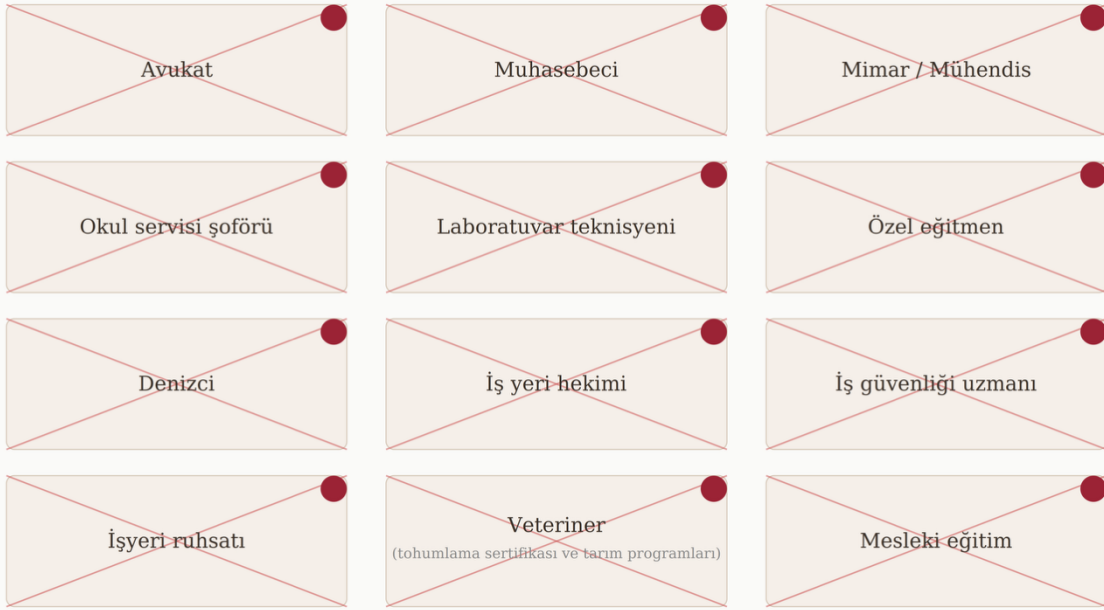
KHK ile ihraç edilmenin dolaylı etkileri, kamu istihdamının çok ötesine uzanmıştır. Çok sayıda düzenleyici kurum ve bakanlık, bu kişilerin özel sektördeki mesleklerden men edilmesini öngören ikincil tedbirler almıştır. Bunlar arasında şunlar yer almaktadır:

- Hukuk (baroya kabul ve stajların reddi),
- Eğitim (özel sürücü okullarında bile öğretmenlik lisansının reddi ve okul otobüsü sürme lisansının reddi dahil)
- Tıp ve iş güvenliği,
- Mühendislik, mimarlık ve yapı denetimi,
- Muhasebe ve finans danışmanlığı,
- Denizcilik meslekleri ve havacılık.

ŞEKİL 3 · MESLEKİ DIŞLANMA

Her Meslek Kapalı Bir Kapı

İkincil tedbirlerle yasaklanan meslekler — yalnızca Olağanüstü Hal Kararnamesi listesine dayanılarak, herhangi bir yargı kararı olma

İhraç Mağdurlarına Yurt Yok

Kaynak: İhraç Mağdurlarına Yurt Yok (rapor) · Her kırmızı nokta = hâlâ yürürlükte olan bir mahrumiyet

Bu yasaklar, mesleki suistimal veya cezai mahkumiyetle ilgili adli bulgulara değil, yalnızca bir Olağanüstü Hal Kararnamesinde yer almış olmalarına dayanıyordu. Beraat veya cezai kovuşturmanın sona ermesi bile mesleki yeterliliği geri getirmedir. Böylece olağanüstü hal kapsamında işten çıkarılma, geri dönüşü olmayan bir mesleki ölüm cezası işlevi gördü.

Hukuki açıdan bu durum, orantılılık ilkesinin ve meslek icra etme hakkının ihlali anlamına gelmekte olup, AİHS'nin 6. ve 8. maddeleriyle ve ILO'nun istihdam ayrımcılığına ilişkin sözleşmeleriyle bağdaşmayan bir tür *toplu meslek yasağı* niteliğindedir. Herhangi bir bireysel risk değerlendirmesinin ya da inceleme imkânının bulunmaması, bu tedbirlerin ceza hukuku güvencelerinden muaf tutulurken cezai nitelikte işlev gördüğü sonucunu pekiştirmektedir.

d. Siyasi ve Sivil Dışlanma

Siyasi katılım üzerindeki kısıtlamalar, medeni ölüm durumunu daha da derinleştirmiştir. Yüksek Seçim Kurulu'nun kararları ve idari uygulamalar, adaylıkları resmi olarak kabul edilmiş ve demokratik seçimleri kazanmış olsalar bile, KHK ile ihraç edilen kişilerin yerel yönetim görevlerinde (belediye, muhtarlık vb) bulunmalarını engellemiştir. Bu durum, vatandaşlık ile siyasi faaliyeti arasındaki bağı koparmış ve AİHS'nin 1. Protokolü'nün 3. maddesi ile MSHUS'nin 25. maddesinin özünü zedelemiştir.

ŞEKİL 4 · SİYASİ VE MEDENİ DIŞLANMA

Medeni, Seyahat ve Yardım Kısıtlamaları

Pasaport iptalleri, askeri ayrımcılık ve medeni yaşamdan dışlanma, iç sürgün koşullarını ortaya çıkarmaktadır.

XV · SEYAHAT BELGELERİ Pasaport alınmaz İhraç edilen kamu görevlileri; pasaport ve seyahat belgesi edinmede ayrımcılığa uğramaktadır.	XVI · BANKACILIK VE FİNANS Banka hesabı açılmaz Finansal işlemlerden, sigorta hizmetlerinden ve işletme geliştirme kredilerinden dışlanılmaktadır.
XVII · ASKERLİK HİZMETİ VE VERGİLENDİRME Askerlik ve vergi konularında ayrımcılık Zorunlu askerlik yükümlülükleri ve vergilendirme süreçlerinde ayrımcı muameleye maruz kalmaktadır.	XXIII · AFET VE COVID YARDIMI COVID-19 ve afet yardımından dışlanma İhraç edilen kamu görevlileri; COVID-19 yardımı ve doğal afet desteklerinde ayrımcılığa uğramaktadır.

İhraç Mağdurlarına Yurt Yok Kaynak: İhraç Mağdurlarına Yurt Yok (rapor)

Pasaport iptalleri ve seyahat yasaklarıyla birleşen bu tedbirler, bir tür iç sivil sürgün oluşturdu: fiziksel olarak bireyler ülke sınırları içinde kalmaya devam etseler de, kamusal hayata ve mesleki faaliyetlere anlamlı bir şekilde katılma imkânından ve sosyal tanınırlıktan mahrum bırakıldılar.

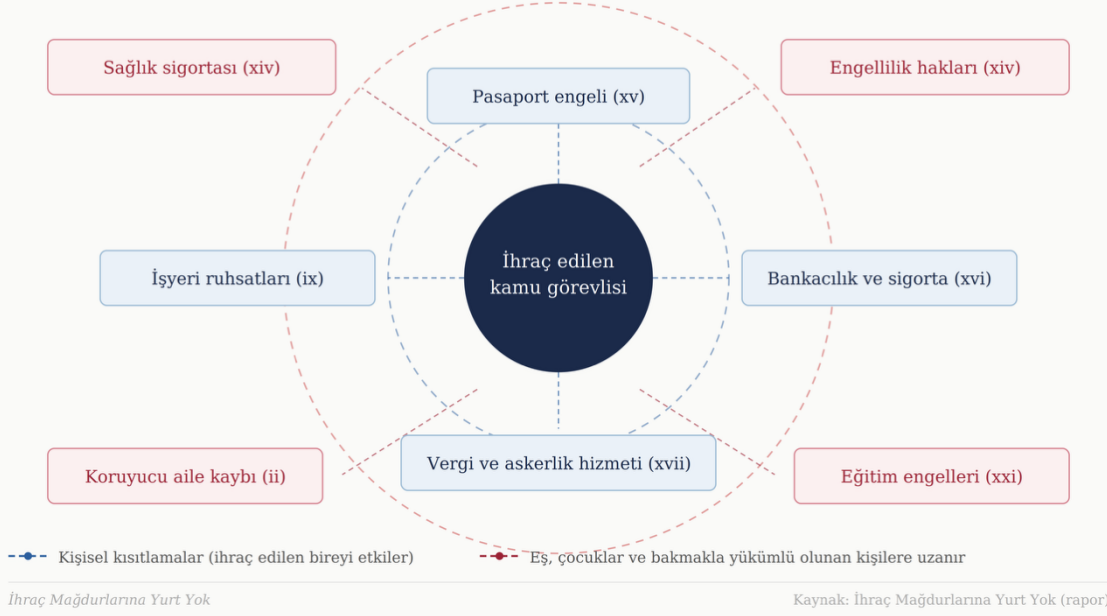
e. Aile ve Toplumsal Yayılma Etkileri

Olağanüstü hal rejimi altında medeni ölüm, ihraç edilen bireylerle sınırlı kalmadı. Aşağıdakiler yoluyla eşlere, çocuklara ve geniş aile üyelerine de yayıldı:

- Sosyal güvenlik ve sağlık sigortasının kaybı,
- Engellilere ve afet mağdurlarına sağlananlar da dahil olmak üzere bir dizi sosyal yardımın reddedilmesi,
- Eğitim ve burslara erişimin engellenmesi,
- Kamu sektörü işlerinde ve diğer düzenlemeye tabi mesleklerde istihdam engelleri,
- Toplumsal damgalama ve gayri resmi gözetim,
- Güvenlik gerekçesiyle koruyucu ailelerden çocukların alınması.

Medeni Ölüm Aileye Yayılıyor

İhraç edilen bireyi etkileyen kısıtlamalar (iç halka) ve eş, çocuklar ile bakmakla yükümlü olunan kişilere uzananlar (dış halka).

Bu toplu etki, AİHS'nin 8. maddesi ve MSHUS'nin 17. maddesi kapsamındaki kişisel cezai sorumluluk ve aile hayatının korunması ilkelerine aykırıdır. Ayrıca, damgalanmış bir bireye yakın olmanın kendisinin hukuki ve sosyal bir dezavantaj kaynağı haline geldiği, “suç ortaklığı” mantığını yansıtmaktadır.

Teorik Çerçeve: Olağanüstü Hal Hukuku ve Medeni Ölüm

Klasik hukuk tarihinde, medeni ölüm (mort civile), feodal ve erken modern sistemlerde tüzel kişiliğin kaybını ifade ediyordu. Çağdaş anayasa teorisinde ise, devletin, insanları resmi olarak vatandaşlıklarından mahrum bırakmadan, bu kişilerin medeni, siyasi ve sosyo-ekonomik haklarını kullanma pratik kapasitesini elinden aldığı durumları tanımlamak için bir metafor olarak yeniden ortaya çıkmıştır.

Türkiye'deki darbe sonrası rejim, üç açıdan bu kalıba uymaktadır:

1. **Statü Dönüşümü** – Olağanüstü hal kapsamında yapılan işten çıkarmalar, mahkemede kanıtlanmış bir davranışla değil, idari şüpheyle tanımlanan yeni ve daha düşük bir hukuki statü yaratmıştır.
2. **Kalıcılık** – Etkileri geçici olağanüstü hal kısıtlamaları değil, istisnanın geçici niteliğiyle bağdaşmayan, ömür boyu sürecek dışlamalardır.
3. **Toplamlaştırma** – İşe alım yasakları, mesleki yasaklar, siyasi dışlanma ve sosyal damgalamanın birleşimi, münferit müdahaleler değil, kapsamlı bir marjinalleşme yaratmıştır.

Bu durum, anayasal özsavunma aracı olan olağanüstü hal hukukundan, *statü yeniden yapılandırmasının* bir aracı haline gelen olağanüstü hal hukukuna doğru bir kaymayı ortaya koymakta ve böylece vatandaşlar arasında hukuken oluşturulmuş bir ‘dış grup’ ortaya çıkarmaktadır.

Dolayısıyla, “medeni ölüm” kavramı, darbe sonrası tasfiye sisteminin temel hukuki patolojisini ortaya koymaktadır: olağanüstü hal yetkilerinin sadece yakın bir tehdidi etkisiz hale getirmek için değil, aynı zamanda gereklilik, orantılılık, yasallık ve hukukun üstünlüğü ilkeleriyle bağdaşmayan bir şekilde, geniş ve gevşek tanımlanmış bir kişi grubuna kalıcı bir sivil dışlanma dayatmak için kullanıldığı bir rejim.

Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Kapsamında Eleştirel Değerlendirme

a. Zorunluluk ve Orantılılık İlkelerinin İhlali

Darbe girişimi, doğrudan olaylara karışanlara karşı olağanüstü tedbirlerin alınmasını haklı kılsa da, tasfiyelerin genişliği, kriterlerin belirsizliği (“temas” ve “bağlantı”) ve zayıf veya kanıtlanmamış bağlantılar kullanılarak yüz binlerce kişiye yaptırımların genişletilmesi, AİHS’nin 15. maddesi ve MSHUS’nin 4. maddesi uyarınca “durumun gereklilikleri tarafından sıkı bir şekilde talep edilen” testini geçememiştir.

b. Toplu Cezalandırma

Kararnameler, kişisel davranıştan ziyade yakınlığa dayanan bir sorumluluk modelini kurumsallaştırmış, böylece bireysel cezai sorumluluk ilkesini ve masumiyet karinesini ihlal etmiştir.

c. Olağanüstü Tedbirlerin Kalıcılığı

Türk makamları, olağanüstü hal kapsamında yapılan işten çıkarmaları, kapatmaları ve mesleki yasakları geri dönüşü olmayan durumlara dönüştürerek, geçici istisna ile yapısal anayasal dönüşüm arasındaki çizgiyi bulanıklaştırmış ve böylece “olağanüstü hal durumunu normalleştirmiştir”.

d. Etkili Telafi Mekanizmasının Eksikliği

Zamanında, bağımsız ve çekişmeli yargı denetiminin eksikliği, istisna rejimini, kamu olağanüstü hallerinde bile varlığını sürdürmesi gereken asgari usul güvenceleriyle bağdaşmaz hale getirdi.

Sonuç: Olağanüstü Halden Otoriter Legalisme

Özetle, Türkiye’de 2016 sonrası olağanüstü hal rejimi, başlangıçta gerçek bir varoluşsal krize dayanan, biçimsel olarak hukuka uygun bir istisnai geçici tedbirler rejiminin nasıl kapsamlı ve sürekli bir istisna rejimine dönüşebileceğini göstermektedir. 32 olağanüstü hal kararnamesi, kamu görevlilerinin toplu olarak işten çıkarılması ve *fili* bir “medeni ölüm” statüsünün

yaratılmasıyla, olağanüstü hal anayasal bir meşru müdafaa mekanizması olarak işlevini yitirmiş ve bunun yerine yapısal, siyasi bir yeniden yapılanma aracı haline gelmiştir.

Uluslararası insan hakları hukuku açısından bakıldığında, Türkiye örneği, yargı denetiminin zayıflatıldığı, parlamento kontrolünün marjinalleştirildiği ve orantılılığın yerini toplu şüpheye bıraktığı durumlarda istisna çerçevesinin ne kadar kırılğan olduğunu göstermektedir. Bu durum, olağanüstü hal yetkilerinin bir kez normalleştirilip kalıcı hale getirildiğinde, istisna hükümlerinin korumayı amaçladığı yasallık, eşitlik ve insan onurunun temellerini nasıl aşındırdığının paradigmatik bir örneğidir.

Türkiye’de Olağanüstü Hal Kararnameleri (KHK’lar) kapsamında gerçekleştirilen görevden almaların hukuki ve insan hakları boyutları, çok sayıda uluslararası rapor, yargı kararı ve akademik yayında kapsamlı bir şekilde belgelenmiş ve analiz edilmiştir. Bu kaynaklar, tasfiyelerin keyfi niteliğini, etkili hukuk yollarının bulunmamasını ve bunların hem Türkiye Anayasası’na hem de AİHS ve MSHUS gibi uluslararası insan hakları sözleşmelerine aykırı olduğunu ayrıntılı bir şekilde incelemiştir.

Ancak, bu önlemlerin yaklaşık on yıl sonra etkilenenlerin günlük yaşamlarını nasıl şekillendirmeye devam ettiği hakkında çok daha az şey bilinmektedir. Bu etkilerin etkilenen nüfus içinde ne kadar yaygın ve kalıcı olduğu gibi ampirik tablo net değildir. Bu çalışmanın incelemeyi amaçladığı konu, olağanüstü halin resmi olarak sona ermesinden uzun süre sonra bile binlerce kişinin paylaştığı “medeni ölüm”ün yaşanmış gerçekliği, yani bu durumun kalıcılığı ve yaygınlığıdır.

BÖLÜM II

Anket

Bu arka plan karşısında ve toplu ihraçlardan neredeyse on yıl sonra, bu çalışma, KHK rejiminin işten çıkarılan bireylerin ve ailelerinin hayatlarını nasıl olumsuz yönde şekillendirmeye devam ettiğini, özellikle yapısal ayrımcılık ve sosyal marjinalleşmeye odaklanarak ampirik olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, on bir temel sorudan oluşan ve önceden tanımlanmış otuz ayrımcılık biçimini içeren bir kontrol listesi içeren yapılandırılmış bir anket tasarlanmıştır. Temel sorular, *diğerlerinin yanı sıra*, yanıtlayanın hangi Kararname uyarınca işten çıkarıldığı, mesleği ve kamu hizmetindeki kıdemi, cezai soruşturma veya kovuşturmaya maruz kalıp kalmadığı, birinci derece akrabalarının da işten çıkarılmış olup olmadığı, işten çıkarılma sonrası istihdam ve sosyal güvenliğe erişimi ve kamu hizmetlerine erişimde ayrımcılık gibi konuları ele almıştır. Bazı sorular, isteğe bağlı açık uçlu bir soruyla eşleştirilmiştir: örneğin, “*Herhangi bir kamu kurumunda “36/OHAL/KHK” koduyla karşılaştınız mı? Evet ise, hangi bağlamda olduğunu kısaca açıklayabilir misiniz?*”. Bu, katılımcıların belirli olayları kendi sözleriyle anlatmalarına olanak sağlamıştır. Son soru, katılımcılardan listelenen otuz ayrımcılık türünden hangilerini yaşadıklarını belirtmelerini istiyordu ve listeye dahil edilmeyen herhangi bir muameleyi açıklamaları için bir alan da ayrılmıştı. Anketin tam metni Ek A'da yer almaktadır.

Anket, 13 Ekim ile 4 Kasım 2025 tarihleri arasında Google Formlar aracılığıyla çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Anket, ihraç edilenlerin kişisel ve sosyal ağları ve etkilenenlerin kullandığı sosyal medya kanalları aracılığıyla duyuruldu. Olağanüstü hal kararnameleri kapsamında işten çıkarılan toplam 1.629 kişi anketi doldurdu. Bu kanallar aracılığıyla ulaşılan kendi kendini seçen bir örneklem olduğu için, katılımcı havuzu işten çıkarılan nüfusun tamamını istatistiksel olarak temsil etmemektedir ve aşağıda bildirilen rakamlar, kesin nüfus düzeyinde tahminler olarak değil, etkilenenlerin kalıplarını ve yaşadıkları deneyimleri gösteren göstergeler olarak okunmalıdır. Bununla birlikte, Olağanüstü Hal Kararnameleri kapsamında işten çıkarılan toplam yaklaşık 162.239 kişiye kıyasla, bu büyüklükteki bir örneklem, tasfiyelerin uzun vadeli, çok boyutlu sonuçlarına ilişkin önemli bir ampirik pencere sunmaktadır — ve bulguların da gösterdiği gibi, KHK rejiminin ilan edilip ilk kararnamelerin yayınlanmasından neredeyse on yıl sonra bile hukuki, ekonomik ve sosyal dışlanmanın devam ettiğini göstermektedir.

Yöntemle ilgili bir notta bulunmak gerekir. Anket, işten çıkarılan nüfusun temsili bir örneği değildir ve aşağıda bildirilen rakamlar, 162.239 etkilenen kişiden kaçının belirli bir önlemi deneyimlediğine dair nüfus düzeyinde tahminler olarak sunulmamaktadır; kendi kendini seçen bir örneklem olarak, bu tür çıkarımları destekleyemez. Bu büyüklükteki bir örneklem, belgelediği kalıpların varlığını, tekrarlanmasını ve yapısını ortaya koyabilir. Yüzlerce katılımcı bağımsız olarak aynı mekanizmaları bildirdiğinde — ilgisiz işlemlerde ortaya çıkan 36. Madde tanımı, KHK’lı statüsünün açıklanması ya da ortaya çıkması üzerine geri çekilen iş teklifleri, paralel olarak gözaltına alınan akrabalar — bunların münferit şikayetler değil, sistematik ve yaygın olarak paylaşılan fenomenler olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan anket bulguları, etkilenen geniş bir kitle içinde benzer ihlallerin ölçeğini, yaygınlığını ve tekrarlanmasını kanıtlar.

Bulgular

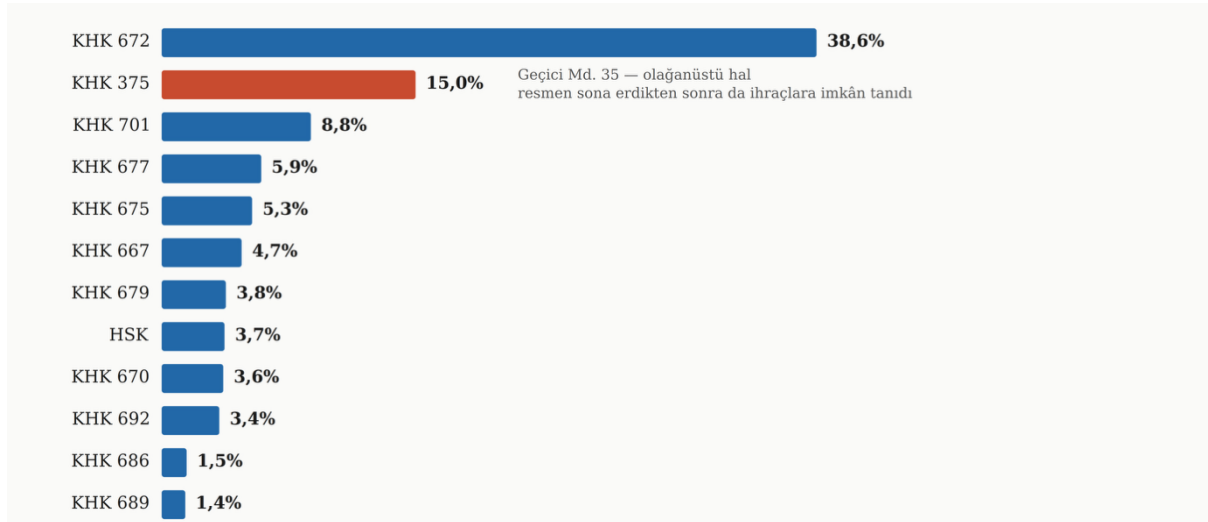
Türkiye'nin 2016 sonrası olağanüstü hal kararlarıyla ihraç edilen —
ülke genelinde ihraç edilen 162.239 kişinin bir parçası olan — 1.629 kişi arasında:

Kaynak: Çevrimiçi anket, 13 Ekim - 4 Kasım 2025.

Aşağıdaki bölümlerdeki bulgular, anketi dolduran 1.629 kişiden elde edilmiştir. Dışlanma ve ayrımcılık deneyimlerine geçmeden önce, bu kişilerin kim olduklarını belirlemek önemlidir. Kendi isteğiyle seçilen bir örneklem, işten çıkarılan nüfusun genel olarak nasıl bir yapıya sahip olduğunu bize gösteremez; buradaki amaç daha dardır — bu yanıtlayıcıların, işten çıkarılan nüfusun geniş bir kesitini oluşturduğunu göstermek. Profilden de açıkça görüldüğü gibi, katılımcılar birçok farklı kararname uyarınca işten çıkarılmış, kamu sektörünün farklı alanlarından gelmiş ve kamu hizmeti kariyerinin her aşamasını kapsamaktadır. Bu genişlik önemlidir: bu, aşağıdaki bölümlerde belgelenen dışlanma kalıplarının tek bir meslek grubunun şikayeti değil, tek ortak özelliği bir Olağanüstü Hal Kararnamesi uyarınca işten çıkarılmış olmak olan kişiler arasında tekrar eden bir durum olduğu anlamına gelir.

a. Kararnameye Göre Dağılım

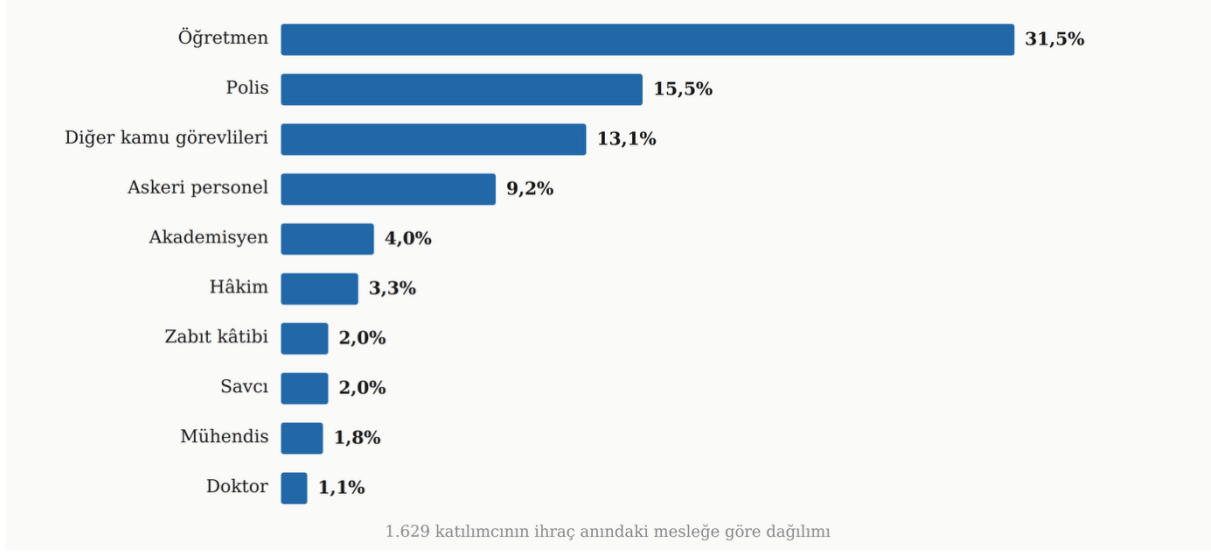

1.629 katılımcının işten çıkarılma kararnamesine göre dağılımı

Katılımcılar, çok çeşitli olağanüstü hal kararlarıyla uyarınca işten çıkarılmalarını bildirdiler; sadece 672 sayılı KHK, örneklemin üçte birinden fazlasını oluşturuyordu. Bu durum, bireysel prosedürler yerine ekli listeler aracılığıyla çok sayıda kişinin aynı anda görevden alındığı tasfiyenin dalga dalga yayılan karakterini yansıtmaktadır.

Bir kararnameye özellikle dikkat çekmek gerekir. Katılımcıların %15'i tarafından belirtilen 375 sayılı KHK, sıklığının ötesinde bir öneme sahiptir: geçici 35. maddesi, Temmuz 2018'de olağanüstü halin resmi olarak sona ermesinden sonra da özet işten çıkarmaların devam etmesine olanak tanıyan yasal mekanizmayı sağlamıştır; bu da, Bölüm I'de tartışıldığı üzere, istisnai bir yetkiyi kalıcı bir idari uygulamaya dönüştürmüştür. Buradaki spesifik oranlar, ülke genelinde işten çıkarılanların tamamını değil, katılımcıları yansıtmaktadır; "HSK", Yargıçlar ve Savcılar Kurulu ile ilgili tedbirleri ifade etmektedir.

b. Meslek

Ankete katılanlar kamu sektörünün farklı alanlarından gelmektedir. Öğretmenler en büyük tek grubu oluştururken, onları polis ve askeri personel izlemektedir; bu profil, ulusal düzeyde en çok etkilenen sektörleri genel olarak yansıtmakta ve örnekleme bir ölçüde görünür geçerlilik kazandırmaktadır. Ancak kapsam, eğitim ve güvenlik alanlarının çok ötesine uzanmaktadır: hakimler, savcılar, mahkeme katipleri, akademisyenler, mühendisler, doktorlar ve teknikerler, vergi ve gümrük memurları, din görevlileri ve diğerleri gibi önemli sayıda diğer kamu görevlileri, az sayıda ilçe valisi ve müfettişle birlikte temsil edilmektedir. Bu dağılımın kendisi bir bulgudur: bu örneklemede yansıtıldığı gibi, tasfiye tek bir mesleğe veya kuruma sınırlı kalmamıştır.

c. Hizmet Süresi

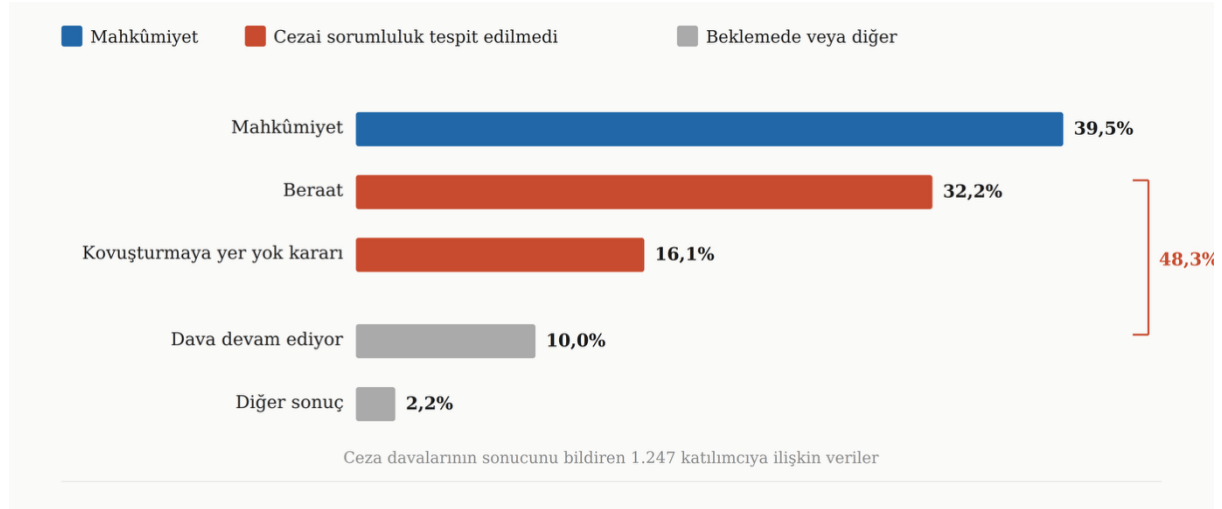
Ankete katılanların çoğu, yeni işe girmiş kişilerden ziyade, köklü kamu görevlileriydi. Çoğunluğu, işten çıkarılma anında altı ila yirmi yıl arasında hizmet vermişti ve sadece küçük bir azınlık beş yıldan az hizmet vermişti. Dolayısıyla işten çıkarmalar, yalnızca idari bir yeniden yapılanma değil, birikmiş mesleki deneyimin ortadan kaldırılması anlamına geliyordu ve kariyerinin her aşamasındaki kişileri etkiledi.

d. Profilin ortaya koyduğu gerçek

Bu özellikler bir arada değerlendirildiğinde, tasfiye edilen nüfusun bir ölçüsü olarak değil, örneklemin genişliğinin bir kanıtı olarak anlaşılmalıdır. Katılımcılar, farklı mesleklerden seçilmiş ve farklı kariyer aşamalarında görevden alınmış olmalarına rağmen, farklı kararnamele uyarınca işten çıkarılmışlardır; ancak, aşağıdaki bölümlerde gösterildiği gibi, dışlanma ve ayrımcılık konusunda çarpıcı bir şekilde birbirine yakın deneyimler bildirmişlerdir. Bulgulara ağırlık kazandıran, tek bir oran değil, heterojen bir grup içindeki bu yakınlıktır.

e. Ceza Soruşturması ve Kovuşturma

Çoğu katılımcı için işten çıkarılma, meselenin sonu değil, bir ceza sürecinin başlangıcıydı. Büyük çoğunluk —yaklaşık %85— bir ceza soruşturmasına, kovuşturmaya veya her ikisine maruz kaldığını bildirmiştir; sadece yaklaşık yedide biri hiçbir ceza süreciyle karşılaşmamıştır.

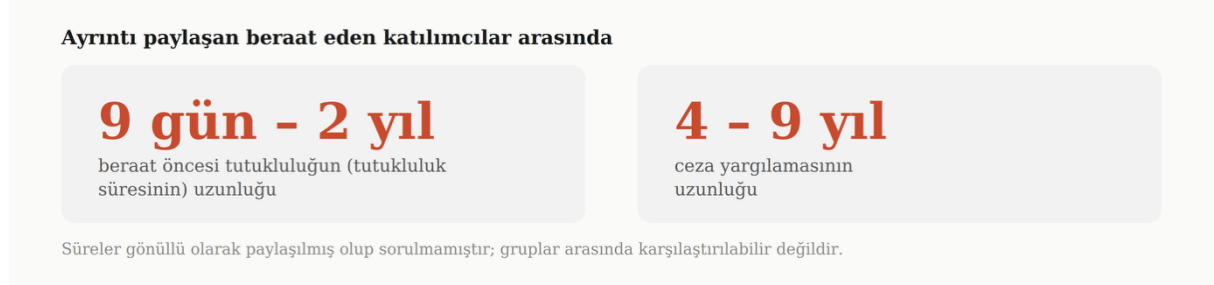

Yargılama sonuçlarını bildirenler arasında, mahkûmiyet en yaygın sonuçtu, ancak bu oran beşte ikiden azdı. Toplamda, beraat, suçlamaların reddi ve kovuşturma yapılmaması gibi cezai sorumluluk bulunmadığına dair sonuçlar, mahkûmiyetlerden daha fazlaydı ve bildirilen tüm vakaların neredeyse yarısına ulaşırken, anketin yapıldığı tarihte vakaların onda biri hâlâ çözülmemiş durumdaydı. Başka bir deyişle, tasfiyenin ardından gelen ceza süreci, görevden almaların dayandığı terörle ilgili şüpheleri doğrulamakta büyük ölçüde başarısız olmuştur.

Bunun olması, olağanüstü hal kararnamelelerinin kendisinin mantığıyla bağlantılıdır. Kararnameler, geniş kategorilerdeki kişileri terör örgütüyle bağlantılı olarak tanımlayarak, mahkemelere ve savcılara bireyleri “makul şüphe” nesnesi olarak ele almak için hazır bir zemin sağladı; bu tanım, uygulamada, herhangi bir yargı kararından çok önce ve çoğu zaman bu karara bakılmaksızın soruşturma, kovuşturma ve sıklıkla özgürlükten mahrum bırakma yetkisi verdi.

f. Gözaltına alınmış ve yargılanmış, sonra da aklanmış

Bu dinamik, en çok sonunda beraat edenler için ağır bir bedel oluşturmuştur.

Bu rakamlar, açık uçlu cevaplarda gözaltı veya yargılama sürelerinden bahseden katılımcılardan elde edilmiştir; süre, anketin bir sorusu değildi, bu nedenle bu rakamlar sistematik olmaktan ziyade örnek niteliğindedir ve herhangi bir karşılaştırma grubuyla karşılaştırılmaz. Yine de bu rakamlar çarpıcıdır: insanlar, aleyhlerine herhangi bir suçlama yapılmadan önce aylarca tutuklu kalmış veya on yılın büyük bir bölümünde yargılanmıştır. Katılımcıların gönüllü olarak bildirdiği sürelerin tam listesi Ek B’de yer almaktadır.

Sonuçta herhangi bir suçun ispatlanamadığı kişilere uygulanan bu kadar uzun süreli gözaltı ve yargılama, özgürlük hakkı ve makul bir süre içinde yargılanma hakkı (AİHS’nin 5. ve 6. maddeleri) bağlamında ciddi ihlaller doğurmaktadır. Tutukluluk aylarca veya yıllarca sürer ve beraatle sonuçlanırsa, bu durum tedbir işlevini yitirir ve başlı başına bir ceza olarak işlev görmeye başlar.

g. Beraat etmesine rağmen göreve iade edilmeme

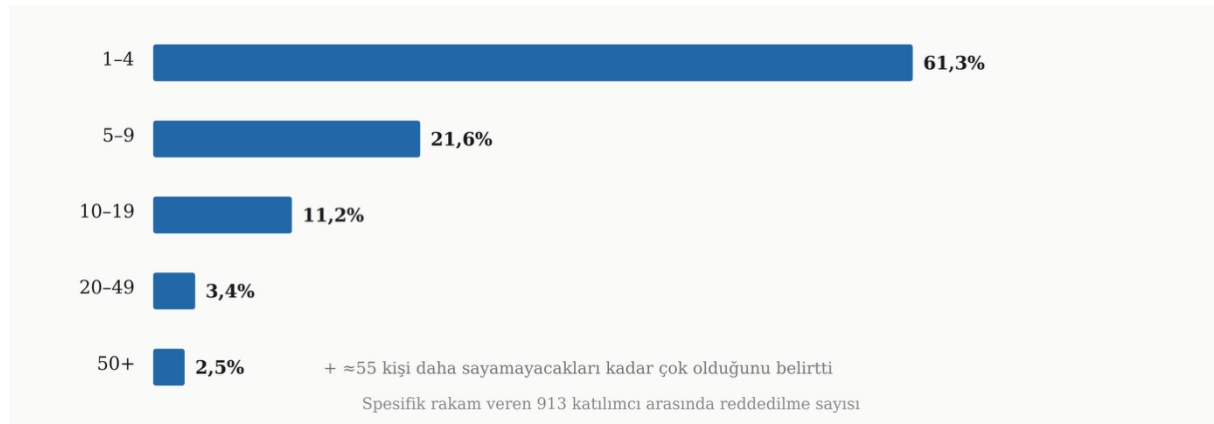
Ancak bu bölümün en önemli bulgusu, beraat kararının neyi başaramadığıdır. Ceza mahkemelerinde adının temize çıkarılması, kişiye konumunu geri kazandırmamıştır: beraat eden veya hakkındaki suçlamalar reddedilen katılımcılar, yine de kamu hizmetinden kalıcı olarak uzaklaştırılmış durumdadır. İdari tasfiye ve ceza süreci ayrı yollarda ilerlemiştir ve ikincisinde olumlu bir sonuç alınması, birincisini geri almamıştır. Bu, bu bölümün başında yer alan rakamın ardındaki yapısal gerçektir; katılımcıların neredeyse üçte biri beraat etmesine rağmen, hiçbir zaman görevine iade edilmemiştir.

Bazıları için bu çile bununla da bitmedi. Bir dizi katılımcı, daha önce beraat ettikten veya kovuşturma yapılmamasına karar verildikten sonra, esasen aynı iddialara dayanan *ikinci* bir

soruşturma veya kovuşturmayaya maruz kaldıklarını ve daha önce atlattıkları sürece bir kez daha maruz kaldıklarını bildirdi.

h. İstihdam ve Ekonomik Dışlanma

Olağanüstü Hal Kararnameleri uyarınca ihraç edilme, nadiren sadece iş kaybı anlamına geliyordu. Bu, resmi ekonomiden dışlanma anlamına geliyordu. İki bulgu durumu özetliyor: Ankete katılanların neredeyse üçte ikisi (%65,3) işten çıkarılmalarının ardından sosyal sigortalı bir iş bulamadıklarını, %70,9'u ise başvurularının reddedildiğini veya özellikle KHK'lı olmaları nedeniyle özel sektörde buldukları işlerden de çıkarıldıklarını bildirdi.

Yukarıdaki tablo reddedilen iş başvurusu sayısına dairdir. Rakam veren ankete katılanların çoğu, sadece birkaç reddedilme vakası olduğunu söylese de bu daha sonra iş bulabildikleri anlamına gelmemektedir. Niteliksel yanıtlar, bunların sonucu önceden belli olduğu sonucuna vararak birkaç denemeden sonra iş başvurusu yapmayı bıraktığını açıkça ortaya koymaktadır; **başvuru sayılarının azlığı, işgücü piyasasındaki başarıyı değil, piyasadan çekilmevi yansıtmaktadır.** Diğer uçta ise, düzinelerce katılımcı artık reddedilen başvuru adetini bile saymıyor ve "sayısız" kez reddedildiklerini bildiriyor. Bu iki uç arasında tek ve tutarlı bir deneyim yatıyor: Katılımcıların reddedilme nedenini niteliklerine değil, statülerine bağlamaları.

i. Dışlanma ve ayrımcılık nasıl işledi?

Açık uçlu sorulara verilen cevaplar, farklı profiller arasında tekrarlanan, tarif edilebilir bir dizi mekanizmayı tanımlamaktadır.

Mühendislik mezunuyum; ancak yıllarca başvurularım reddedildi çünkü adımları Google'layan işverenler ihracımı görüyor. Eşyalarımı satarak ve özel ders vererek geçindim.
— ihraç edilen bir mühendis

Başvurduğum her işe kabul edildim; ta ki kararname ile ihraç edildiğimi söyleyene kadar. Bunu öğrenince işe almaktan vazgeçtiler.

Kapıcılık işine bile başvurduğum, almadılar: "Evrak işlerinde sorun yaşarsız" dediler.

Sorunun temelinde **görünürlük** yatıyordu. KHK ile ihraç edilmek, işverenler tarafından kolayca fark edilebilirdi: işten çıkarma kodunu içeren SGK kayıtları ya da basit bir internet araması yeterliydi. Statü bir kez gün yüzüne çıktığında, KHK damgası çoğu zaman otomatik bir diskalifiye sebebine dönüşüyordu. Katılımcıların anlattıklarına göre, iyi ilerleyen işe alım süreçleri statünün ortaya çıkmasıyla birlikte aniden son buluyordu. Kimileri ise işe alındıktan sonra bile kurtulamadı: kayıt işlemleri sırasında ya da dışarıdan gelen bir ihbar üzerine durum gün yüzüne çıkınca, birkaç gün ya da hafta içinde işten çıkarıldılar.

Bunun ardında, başvuru sahibine yönelik herhangi bir yargıdan ziyade işverenlerin endişesi yatıyordu. Katılımcılar, defalarca kendilerine yetenekli oldukları halde işe alınamayacakları söylendiğini aktardılar: işverenler, KHK ile işten çıkarılan bir kişiyle ilişkilendirilmenin getirebileceği denetimler, sözleşme kayıpları veya mercek altına alınma riskini göze alamıyordu. İş teklifi geldiğinde bile, bu işler genellikle kayıt dışı çalıştırma biçiminde idi; çalışanları düşük ücrete ve sömürüye maruz bırakan koşullarda sunuluyordu. Birçoğu, niteliklerinin çok altında, kayıt dışı, düşük vasıflı işlere itildi; yüksek eğitilmiş profesyoneller bedensel veya giriş seviyesindeki işleri bile bulamadıklarını bildirdi.

Engeller yalnızca tutumsal değildi. Mesleki lisans ve sertifikaların iptal edilmesi ya da hiç verilmemesi, özel sektör işverenlerinin niyetinden bağımsız olarak pek çok mesleğin kapısını tamamen kapatıyordu. Buna bir de damgalanma eklendi. Katılımcılar, tehlikeli, "kirli" ya da suçlu muamelesi gördüklerini aktardı; gündelik hayatta KHK statüsü, terörizmle neredeyse eş anlamlı bir şey olarak algılanıyordu. Bir kısım katılımcı ise çalışabilmek için statüsünü gizleme yoluna gitti. Bu strateji işe yarıyordu — ama bedeli ağırdı: sürekli bir tespît edilme kaygısıyla yaşamak.

k. Beraat kararından sonra da devam eden dışlanma

Bu ekonomik dışlanma, cezai suçlulukla bağlantılı değildi. Beraat eden veya haklarındaki suçlamalar düşürülen katılımcıların yaklaşık üçte ikisi hala sigortalı iş bulamıyordu ve üçte ikiden fazlası, statüleri nedeniyle başvurularının reddedildiğini veya işten çıkarıldığını bildirdi. **Yargıda aklanmak, kamu görevine geri dönebilmek bir vana özel sektör işgücü piyasasına yeniden girmelerine bile yardımcı olmadı. Engelleme, herhangi bir yargı kararı değil, işten çıkarılmanın sonucu ve gerçeğiydi ve bu, yargı kararından bağımsız olarak devam etti.**

Bir bütün olarak ele alındığında, bu anlatılar işsizlikten başka bir şeyi tanımlamaktadır. Bunlar, resmi ekonomik yaşamdan sistemik dışlanmayı tanımlamaktadır: mesleki statü düşüşü, zorla kayıt dışı çalışmaya itilme, sömürü ve OHAL rejiminin sona ermesinden yıllar sonra da devam eden, uzun ve yıpratıcı bir mesleki itibar kaybı.

1. Damgalanma: "Kod 36" Kara Listesi

Şimdiye kadar anlatılan dışlanma ve ayrımcılık pratiği büyük ölçüde tek bir idari mekanizma aracılığıyla işledi: olağanüstü hal kararnameleriyle işten çıkarılanların kayıtlarına eklenen "36/OHAL/KHK" kodu olarak bilinen bir damga. Ankete katılanların yarısından fazlası (%52,9) bununla karşılaştığını bildirdi.

Bank Asya'da biriktirdiğimiz altınları çekmek için gittiğimizde, yeni bankada da adımız işaretliydi ve altınlarımızı geri alamadık.

SGK kayıtlarımda hâlâ görünüyor. Tapu müdürlüğünde gayrimenkul devredemiyorum: üzerimde herhangi bir haciz yok, ancak "sorunlu kişi" olarak kaydedilip kara listeye alındım.

Kredi kartı ve kredi başvurularım sürekli reddediliyor.

Bu kod damgasının işlevi basittir: devlet veri tabanlarında, kişinin terörizmle bağlantı iddiasıyla görevden uzaklaştırıldığını kayıt altına almak. Önemi ise bu işaretin pratikte ne anlama geldiğinde yatıyor. SGK ve İŞKUR kayıtlarında tutulan kod, potansiyel işverenler tarafından görülebilir durumdadır. Önceki bölümde de ortaya konulduğu gibi bu kod, KHK ile ihraç edilmiş olmayı, kişiyi her yeni işe alım sürecinde izleyen canlı ve otomatik engelleyici bir uyarıya dönüştürür.

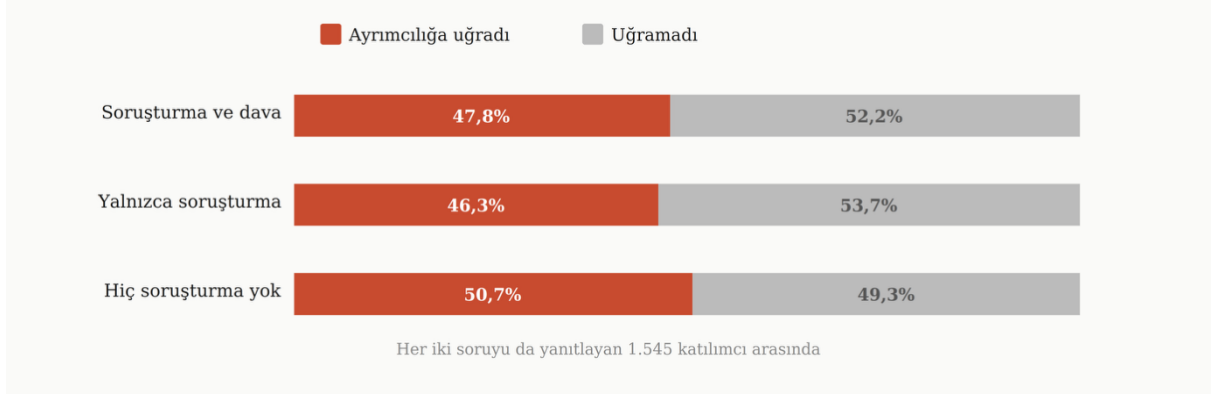
Bu kod damgasının olumsuz etkisi istihdamın çok ötesine uzanmaktadır. Katılımcılar, kamu kurumları ve regülasyona tabi kurumlar genelinde bu işaretlemeye veya eşdeğerlerine rastlamışlardır. Bankaların kredi, borç veya rutin işlemleri reddettiğini; akrabalarından gelen para transferlerinin veya yardım fonlarının alıkonulduğunu; hatta hesap açmakta bile zorluk yaşadıklarını anlatmışlardır. Herhangi bir resmi haciz veya kısıtlama olmamasına rağmen, tapu işlemlerinde "sorunlu kişi" olarak kaydedildiklerini belirtmişlerdir. Aynı işaretleme mantığı diğer sistemlerde de ortaya çıktı: katılımcılar, noterler birliği ve tapu kayıt sistemi (TAKBİS) tarafından "şüpheli kişiler" olarak listelendiklerini ve sosyal yardım veritabanında (SOYBİS) sosyal yardıma erişimi engelleyecek şekilde işaretlendiklerini bildirdiler.

Ortaya çıkan tablo, basit bir koddan ibaret değildir; bu kodla damgalanma her kamusal işlem ve etkileşimde de bireyi izleyen, birbirine bağlı bir idari gözetim ve teşhis ağıdır. Damgalanma otomatik işlediğinden ve herhangi bir adli kayıt veya gerekçe içermediğinden, yaratacağı dışlanma ve ayrımcılık için kimsenin kötü niyetle hareket etmesine gerek yoktur; bu otomatik gerçekleşir. Dahası birey, buna itiraz edebileceği net bir nokta bulamaz.

Birikimli etki, bir tür dijital gözetleme ve damgalamadır: ihraçların üzerinden yıllar geçmiş, herhangi bir suç tespiti yapılmamış olsa bile, kamusal kurumlarla her temas anında şüpheyi ve ayrımcı muameleyi yeniden üreten bir statüdür.

m. Ayrımcılığın Etkisi

KHK statüleri nedeniyle kamu hizmetlerine erişimde ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları sorulduğunda, yanıt verenlerin yarısından biraz azı (%48) evet cevabı verdi. Tek başına çarpıcı olan bu rakam, yanıt verenlerin ceza mahkemelerinde yaşadıklarıyla karşılaştırıldığında daha da açıklayıcı hale geliyor.

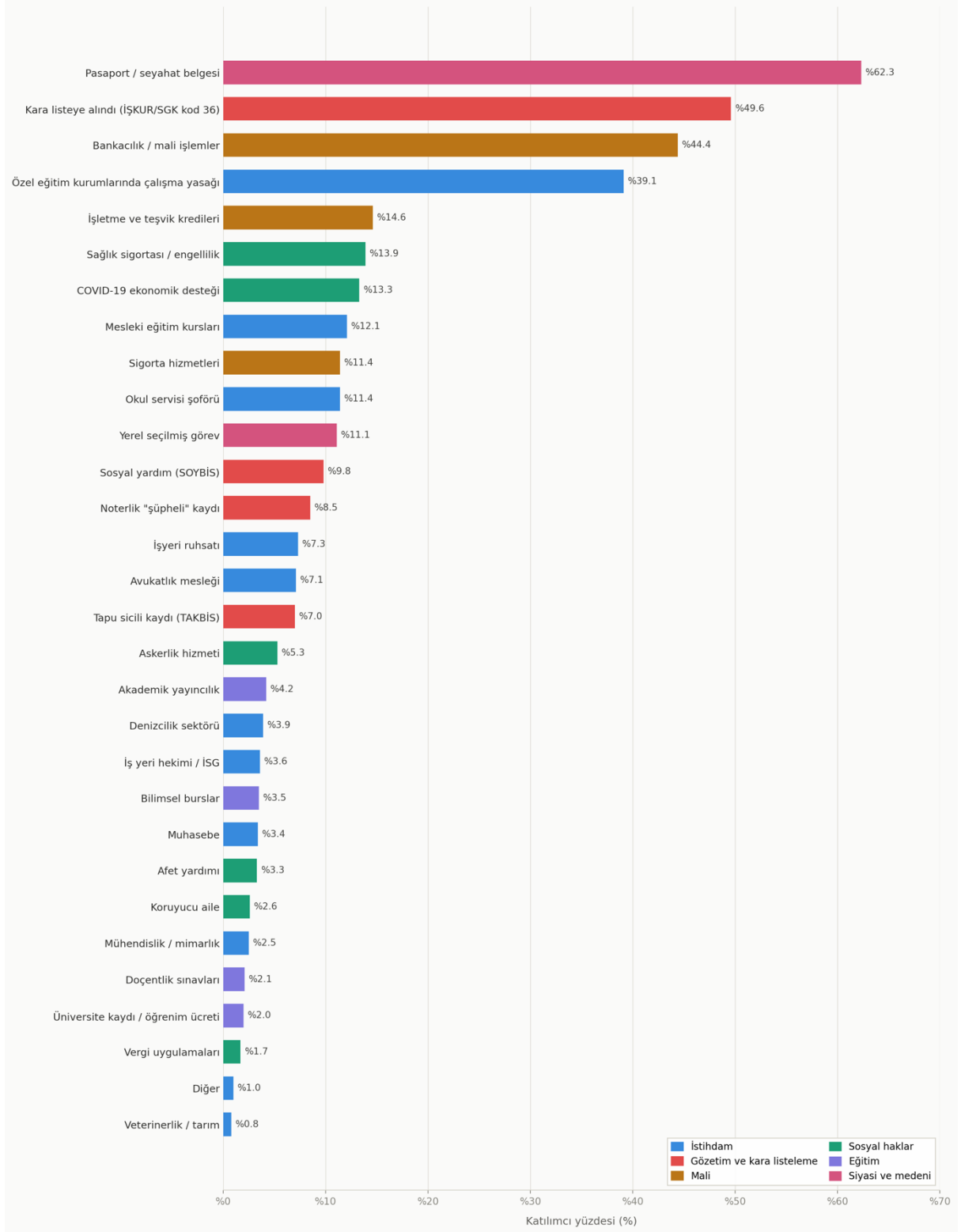
Ayrımcılık, cezai statüyle neredeyse hiç ilişkili değildi. Katılımcının tam bir kovuşturma sürecinden geçmiş, sadece soruşturma görmüş ya da hiçbir cezai süreçten geçmemiş olması fark etmeksizin, ayrımcılığa maruz kaldığını bildirenlerin oranı yarıya yakındı ve hiç soruşturma görmemiş olanlar, kovuşturma görmüş olanlara göre biraz daha sık ayrımcılığa maruz kaldıklarını bildirdi. Bunun anlamı önemlidir: bu muamele, mahkeme veya savcının bulgularından kaynaklanmıyordu. Bu muamele, işten çıkarılmanın kendisinin idari gerçeğine, yani işaretleme sisteminin kalıcı olarak görünür kıldığı aynı KHK statüsüne bağlıydı.

Katılımcılardan ayrımcılığı kendi sözleriyle tanımlamaları istendiğinde, en sık dile getirilen deneyim sosyal yardımların reddedilmesi ve sosyal güvenlik haklarından yoksun bırakılma oldu — bu kategori, diğer tüm biçimleri geride bırakarak yaklaşık 241 kez anıldı. Afet yardımı, COVID-19 desteği, düşük gelirli ailelere yönelik programlar ve terör mağdurlarına sağlanan destekten dışlanma bu başlık altında yer aldı.

İkinci sırada kamu hizmetlerine genel erişimde yaşanan ayrımcılık geldi (yaklaşık 192 kez). Bunu mesleki gelişim ve beceri edinme programlarından dışlanma (yaklaşık 100 kez), sağlık hizmetleri (82 kez; kanser hastaları ve engellileri kapsayan vakalar dahil) ve bankacılık ile sigortacılık alanındaki sorunlar (54 kez) izledi. Daha az sıklıkta ama bir o kadar ağır nitelikteki deneyimler de dikkat çekiciydi: burslar, engelli yardımları, seyahat özgürlüğü, eğitim, öğrenci barınması, vergisel işlemler, işsizlik yardımı, emeklilik hakları ve bir vakada evlat edinme talebinin reddi.

Bu yanıtların sabit bir listeden derlenmediğini vurgulamak gerekir; katılımcılar bunları açık metin kutusuna kendi ifadeleriyle yazdı. Yine de ortaya çıkan tablo son derece net: katılımcıların en yoğun biçimde hissettiği ayrımcılık, sosyal korumanın sistematik olarak reddedilmesidir.

Bu açık uçlu soru ayrımcılığın *nasıl yaşandığını* ortaya koydu; bir sonraki soru ise ayrımcılığın tam kapsamını gözler önüne serdi. Katılımcılara otuz farklı ayrımcılık biçimini içeren bir liste sunuldu ve hangisiyle karşılaştıkları soruldu.

1.629 katılımcının oranı, birden fazla cevap verilebilir

Sonuç, kamusal yaşamın neredeyse her alanını etkileyen kapsamlı bir dışlanma tablosudur. Ankete katılanların bildirdiği en yaygın deneyim, pasaport veya seyahat belgesinin reddedilmesiydi. Bunu, daha önce açıklanan Kod 36 damgalaması, bankacılık ve finans hizmetlerine erişimde ayrımcılık ve özel eğitimi kurumları is piyasasından dışlanma izledi.

Katılımcılar arasında bulunan akademisyenler için pasaport reddi, sadece hareket kısıtlamasından öte bir şeydi; konferanslara, burslara ve yurtdışında eğitime erişimi keserek, bir tür mesleki izolasyon işlevi görüyordu. Bunların altında, mesleki lisanslar, sağlık ve engellilik yardımları, salgın ve afet yardımı, sosyal yardım, askerlik hizmeti, siyasi görevler ve akademik yaşam gibi onlarca başka engel yer alıyor.

Yüksek Seçim Kurulu'nun 10 Nisan 2019 tarihli kararı (No. 2019/2363), kararnamelerle görevden alınanların, bazı durumlarda adaylıkları kabul edildikten sonra bile, belediye başkanı, belediye meclis üyesi veya muhtar olarak yerel seçimlere aday olmalarını yasaklamıştır. Bir bütün olarak ele alındığında, ortaya çıkan liste kamu hizmetlerinin dar kapsamını aşarak mesleki, mali ve sivil hayata kadar uzanmaktadır.

Tablonun üç özelliği özellikle vurgulanmaya değer. Bazı formlar makul olarak birden fazla başlık altında sınıflandırılabilirdi; ancak netlik sağlamak amacıyla her biri tek bir alana atanmıştır. Katılımcılar geçerli olanları seçebildikleri için, rakamların toplamı %100'ün oldukça üzerindedir. Ayrıca, 237 katılımcı (%14,6) listede olmayan bir formu bildirdiği için, otuz kategori bile bu alanı tam olarak kapsamamaktadır.

Bu genişlik, her bir yaşamdaki derinlikle eşleşmektedir.

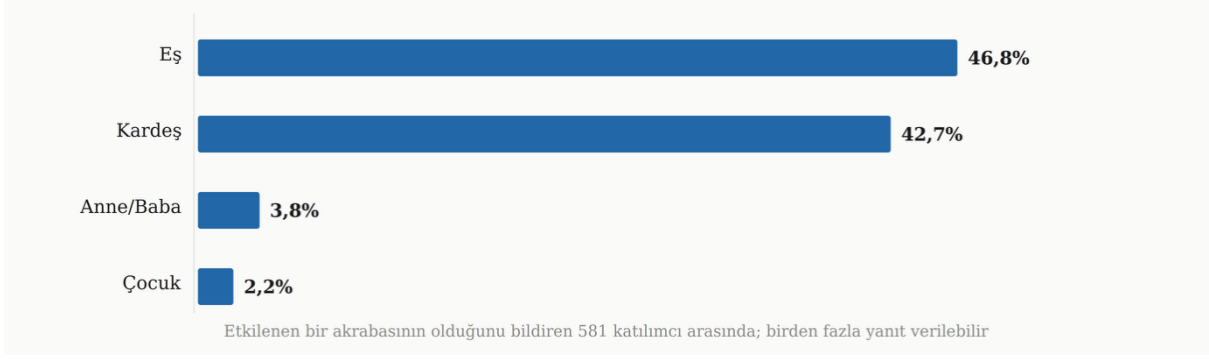
1.629 katılımcı arasında; alan sayıları, her bir biçime atanan birincil kategoriye göre hesaplanmıştır.

Katılımcılar, genel olarak, tek bir engelle tek başına karşılaşmadılar. Ortalama olarak otuz formdan 3,6'sını bildirdiler ve yarısından fazlası aynı anda üç veya daha fazla farklı yaşam alanında dışlandı. Bu eşzamanlılık, Bölüm I'de açıklanan "medeni ölüm"ün ampirik özüdür: tek bir kapının kapanması değil, istihdam, finans, sosyal yardım ve sivil katılımdan bir arada dışlanma ve bunun yıllarca sürmesi.

n. İlişkilendirme Yoluyla Cezalandırılma

İhraç, işten çıkarma ile sınırlı kalmadığı gibi, işten çıkarılan bireylerle de sınırlı kalmadı. Ailelere de yayıldı.

Ankete katılanların üçte birinden fazlası (%35,7) birinci derece bir akrabalarının da Olağanüstü Hal Kararnamesi uyarınca işten çıkarıldığını bildirdi.

Yalnızca bir akrabasının etkilendiği durumlarda, bu kişi çoğunlukla eş veya kardeşlerden biri olurken, ebeveynler ve çocuklar daha seyrek etkilenmiştir. Ancak, katılımcılardan birçoğu birden fazla akraba belirtmiştir. Açık uçlu cevaplar, tasfiye sürecinin çoğu zaman tüm kardeş grubunu etkilediğini göstermektedir. Pek çok katılımcı, kardeşlerinin işten çıkarıldığını, haklarında soruşturma ya da dava açıldığını veya sığınma aramak amacıyla yurtdışına gitmek zorunda kaldığını ifade etmiştir.

Kardeşlerimden ikisi kararnamelerle ihraç edildi, diğerleri de bu süreçten nasibini aldı. Yedi kardeşin altısı artık mülteci; Avrupa'nın dört bir yanına dağıldık.

Oğlum polis olmayı çok istedi ama olamadı: ihraç edilenlerin çocukları "negatif ayrımcılık"la karşılaşiyor.

Eşim üniversitede mobbinge maruz kaldı ve danışmanı tarafından kasıtlı olarak doktora programından uzaklaştırıldı.

İkinci bir mekanizma, kendileri ihraç listesinde olmayan akrabaları bile etkiledi. Ankete katılanların yaklaşık üçte biri (%29,7), eş veya çocuklarının kendileri KHK kapsamında olmasa da, ankete katılan kişinin KHK'li olması nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldığını bildirdi. Katılımcılar, kamu bankalarının ailenin işlemlerini durdurduğunu, eşinin doktora programından çıkarıldığını, çocuğun ebeveyninin ihraç edilmesi nedeniyle polislik gibi bir mesleğe kabul edilmediğini, eşinin iş sözleşmesinin feshedildiğini anlattılar. İhraç edilen bir kişiye yakın olmak, başlı başına hukuki ve sosyal bir dezavantaj kaynağına dönüşmüştü.

Bu, "ilişkilendirme yoluyla suçlama" ya da "suç ortaklığı" mantığıdır ve iki temel ilkeyle çelişmektedir: hukuki sonuçların bireysel davranışa bağlı olması ve aile hayatının keyfi müdahalelerden korunması (AİHS md. 8; MSHUS md. 17). Burada belgelenen etki ise tam tersi yöndedir: tek bir idari karar, eşleri, kardeşleri ve çocukları da ilk ihraç edilenle aynı dışlanma ağına çekerek dışa doğru yayılmıştır.

BÖLÜM III

Sonuç: Yaşanmış Gerçeklik Olarak Medeni Ölüm

Bu çalışmada kullanılan kategoriler, sayılabilenleri kapsamaktadır. Anketin açık uçlu yanıtları ise sayılamayanların çoğunu kapsamaktadır.

Resmi engellerin ve reddedilmelerin ötesinde, daha geniş bir gayri resmi dışlanma alanı bulunmaktadır. Katılımcılar, akrabaları, komşuları ve eski iş arkadaşları tarafından dışlandıklarını; günlük karşılaşmalarda tehlikeli, şüpheli veya "terörist" olarak etiketlendiklerini ve kendi sözleriyle, *ikinci sınıf* vatandaş muamelesi gördüklerini anlatmışlardır. Bunların çoğu hiçbir zaman yazılı bir karar şeklinde ortaya çıkmamıştır. Bunun yerine, sözlü reddedilmeler, kurumsal isteksizlik ve yetkililer ile işverenlerin işten çıkarılan kişiyle ilişkilendirilmek istemediği genel bir korku ortamı yoluyla işlenmiştir.

Toplum tarafından dışlanmış, devlet tarafından damgalanmış olarak hiçbir yaşam belirtisi gösteremedik. Haklarımızı bile talep edemedik: pasaport alamayacağımızı bildiğimiz için hiç başvurmadık.

Kamu sektöründen uzaklaştırdık, özel sektörde iş bulamıyoruz; insanlar bizimle iş ortaklığı kurmaktan bile korkuyor, sosyal çevremizden dışlandık.

Doktoramın son aşamasındaydım; tüm jüri oylamalarını geçmiştim. Sonra final sınavıma hiçbir hoca gelmedi. Suç benimmiş gibi ilişkiyi kestiler ve beş yıllık çalışmamı bir kalem darbesiyle sildiler.

— ihraç edilen bir doktora adayı

Bu gayri resmi ama fiili durum, anket verilerinin nasıl yorumlanması gerektiği konusunda önemli bir sonuç doğurmaktadır. Ankete katılanlar artık başvurmayı bıraktıkları için, dışlanmanın büyük bir kısmı hiçbir zaman kayıtlı bir retle sonuçlanmamıştır. Reddedilme, aşağılanma veya daha fazla incelemeye maruz kalma beklentisiyle, birçoğu hak ettikleri işlere, hizmetlere, yardımlara veya ruhsatlara başvurmamıştır. Ölçülebilir reddedilme vakaları, bu olgunun gerçek boyutunu tam olarak yansıtmamaktadır; bu durum, oto-sansüre, kamusal yaşamdan çekilmeye ve kamu kurumlarına karşı güvenin aşındırıcı bir şekilde yitirilmesine kadar uzanmaktadır.

Bu gayri resmî ama fiilî durum, anket verilerinin nasıl yorumlanması gerektiği konusunda önemli bir sonuç doğurmaktadır. Örneğin, ankete katılanlar birkaç retten sonra iş başvurusu yapmayı bıraktıkları için, ayrımcılık ve dışlanma gerçeğinin tablosu tam gerçekliği ile somutlaşmamıştır. Reddedilme, aşağılanma veya daha fazla tarassutsa tabi tutulma endişesiyle pek çoğu, hak ettikleri işlere, hizmetlere, yardımlara ya da ruhsatlara başvurmamıştır. Dolayısıyla ölçülebilir ret vakaları, bu olgunun gerçek boyutunu tam olarak yansıtmamaktadır; söz konusu boyut, öz-sansürü, kamusal yaşamdan çekilmeyi ve kamu kurumlarına duyulan güvenin sarsıcı biçimde yitirilmesini kapsamaktadır.

Açık uçlu yanıtlar ise tabloyu listelenen otuz formun ötesine taşımaktadır: kamu programları, sosyal yardımlar, kamu konut programları, uzun süredir askıya alınmış emekli maaşları ve bir dizi lisanslı ve gayri resmi mesleğe kadar genişletmektedir. Bu yanıtlar, okulda baskı gören çocuklar ve kopan ilişkilerle aileye, bazı katılımcıların aşağılayıcı veya küçük düşürücü muamele gördüğünü bildirdiği askerlik hizmeti gibi zorunlu alanlara kadar genişlemektedir.

Bir bütün olarak ele alındığında, anket, Bölüm I'de soyut olarak ortaya konulan kavramı ampirik verilerle somutlaştırmaktadır. "medeni ölüm", artık sadece Olağanüstü Hal Kararnemelerinin yaratmayı amaçladığı şeyin doktrinsel bir tanımı değildir; neredeyse on yıl sonra, 1.600'den fazla kişinin bildirdiği günlük deneyimdir. Ve bu kanıtlar artık mevcut olduğundan, Bölüm I'de ileri sürülen hukuki değerlendirme artık sadece doktrine dayanmak zorunda değildir. Değerlendirmenin her bir unsuru, anketin ortaya koydukları ile karşılaştırılarak ölçülebilir.

I. Bölümde, gerçek bir kamusal aciliyet durumu olsa bile, 2016 sonrası rejimin uluslararası insan hakları hukukunun dört maddesini ihlal ettiği savunulmuştu. Anket, bunların her birini doğrulamaktadır.

Birincisi, **gereklilik ve orantılılık** eksikliği idi. I. Bölümde, tasfiyelerin genişliği, "üyelik, bağlılık, bağlantı veya temas" kriterlerinin belirsizliği ve zayıf veya kanıtlanmamış bağlantılar nedeniyle yüz binlerce kişiye yaptırımların genişletilmesinin, AİHS'nin 15. maddesi ve MSHUS'nin 4. maddesi uyarınca "durumun gereklilikleri tarafından sıkı bir şekilde ihtiyaç arz eden" önlemler testini geçemeyeceği savunulmuştu. Ankete katılanlar bunu doğrulamaktadır. Bunlar, dar bir darbe şüphelileri grubu değil, kamu hizmetinin geniş bir kesitini oluşturan, birçok farklı kararnameyle işten çıkarılmış, her meslekten ve kariyerin her aşamasından gelen kişilerdir ve bildirdikleri ayrımcılık, herhangi bir mahkeme aleyhlerine karar vermiş olsun ya da olmasın, KHK statüleriyle ilgilidir. Gerçekten acil bir tehdide göre ayarlanmış bir önlem, bu kadar ayırım gözetmeksizin uygulanmaz ve tehdit geçtikten sonra bu kadar uzun süre devam etmez.

İkincisi, **ilişkilendirme yoluyla toplu cezalandırma** idi. Bölüm I, kişisel davranıştan ziyade ilişki ve yakınlığa dayanan, bireysel sorumluluğu ve masumiyet karinesini aşındıran bir sorumluluk modelini tanımlamıştı. Anket, bu mantığın aile düzeyinde de işlediğini göstermektedir: Ankete katılanların üçte birinden fazlasının birinci derece akrabası da tasfiye edilmişti ve yaklaşık onda üçü, kendileri KHK statüsüne sahip olmayan eş veya çocuklarının, yine de kendilerinin durumu nedeniyle mağdur edildiğini bildirmiştir. İşten çıkarılan bir kişiye yakın olmak, başlı başına bir dezavantaj kaynağı haline gelmiştir. Kanıt yerine şüpheye dayalı bu yaklaşım, ceza davaları verilerinde de görülmektedir; bu davalarda katılımcılar yürütme organının kararları üzerine gözaltına alınmış ve yargılanmış, ancak önemli bir kısmı nihayetinde beraat etmiştir.

Üçüncüsü, görünüşte geçici olan önlemlerin **kalıcı hale** gelmesiydi. Bölüm I'de, işten çıkarmaların, kapatmaların ve yasakların geri dönüşü olmayan statülere dönüştürülmesinin, geçici istisna ile yapısal anayasal / rejimsel dönüşüm arasındaki çizgiyi bulanıklaştırdığı ve "olağanüstü halin normalleşmesine" yol açtığı belirtilmişti. Anket, bu kalıcılığı somutlaştırmaktadır. Beraat hiçbir şeyi geri getirmedi: ceza mahkemelerinde aklananlar yine

de görevden alınmış olarak kaldılar. KOD 36 damgası, zaman sınırı ve itiraz yolu olmaksızın, her kurumda ankete katılanları takip etti. Olağanüstü halin resmi olarak sona ermesinden yıllar sonra, damgalama, dışlanma ve ayrımcılık hâlâ yürürlükteydi. Geçici olan, en gerçek ve yaşanmış anlamıyla kalıcı hale gelmişti.

Dördüncüsü, **etkili hukuk yollarının** eksikliğiydi. I. Bölüm, zamanında, bağımsız ve çekişmeli bir inceleme eksikliği nedeniyle rejimin, kamu olağanüstü halinde bile korunması gereken asgari usul güvenceleriyle bağdaşmadığını tespit etti. Anketin en çarpıcı kısmı burasıdır. En çok önem verilmesi gereken sonuç, adli makamların aklayıcı kararlarının hiçbir şeyi değiştirmemesidir: beraat ve kovuşturma yapılmaması kararı, ihraç edilmiş olma durumunu, bunun doğrudan ve dolaylı sonuçlarını tamamen olduğu gibi bıraktı; çünkü bu, herhangi bir yargı kararından bağımsız olarak işliyordu. Burada etkili hukuk yolu eksikliği soyut bir kavram değildir; bireylerin hayatlarında somut olarak görülmektedir.

Bu bulgular ışığında değerlendirildiğinde, söz konusu rejim Olağanüstü Hal Hukuku ile bağdaşmaz. AİHS'nin 15. maddesi ve MSHUS'nin 4. maddesi kapsamında bile, istisna, medeni durumun kalıcı olarak yok edilmesini, genel mesleki yasakları, sosyal yeniden entegrasyonu engelleyen damgalayıcı kayıtları veya insan onurunun özünü zedeleyen tedbirleri haklı çıkaramaz. Anket, 2016 sonrası yürürlüğe konan OHAL rejiminin, geniş ve gevşek tanımlanmış bir gruba karşı yıllarca bu önlemlerin her birini uyguladığını göstermektedir.

Kanıtların ortaya koyduğu şey, nihayetinde, 1. Bölüm'de adlandırılan gidişattır: olağanüstü halden **otoriter anayasalcılığa** doğru. Başlangıçta gerçek bir krize dayanan, biçimsel olarak hukuka uygun bir istisna uygulaması, istisna yoluyla yönetimin kapsamlı bir sistemine dönüşmüştür. Otuz iki Olağanüstü Hal Kararnamesi, kamu görevlilerinin toplu olarak işten çıkarılması ve fiili bir medeni ölüm durumunun yaratılmasıyla, Olağanüstü Hal, anayasal öz savunma için geçici bir mekanizma olarak işlevini yitirmiş ve yapısal siyasi yeniden yapılanmanın bir aracı haline gelmiştir. Türkiye örneği, yargı denetiminin zayıflatılması, parlamento kontrolünün marjinalleştirilmesi ve orantılılığın yerini toplu şüpheye bırakmasıyla istisna çerçevesinin ne kadar kırılğan olduğunu göstermektedir. Bu durum, olağanüstü hal yetkilerinin normalleştirilip kalıcı hale getirilmesinin, istisna hükümlerinin korumak için var olduğu yasallık, eşitlik ve insan onurunun temellerini nasıl aşındırdığının paradigmatik bir örneğidir. Bu araştırmanın katkısı, bu aşınmanın sadece hukuki bir yapı meselesi olmadığını göstermektedir; on yıl sonra bu, işten çıkarılanların ve dışlanmalarını paylaşmak zorunda kalan ailelerin yaşadığı gerçektir.

ÖNERİLER

Türk Hükümetine

1. 36/OHAL/KHK idari kara liste sistemini derhal kaldırılmalıdır.
2. Beraat edenler ve haklarında takipsizlik kararı verilenler için otomatik iade prosedürü yürürlüğe konulmalıdır.
3. *Yalçınkaya/Türkiye* (Büyük Daire, 26 Eylül 2023) ve *Yasak/Türkiye* (Büyük Daire, 5 Mayıs 2026) kararlarına tam olarak uyularak derhal yeniden yargılama yapılmasını sağlanmalıdır.
4. Tüm ikincil mesleki yasakları kaldırılmalıdır.
5. Aile üyelerine dek sirayet eden toplu cezalandırma pratiğine son verilmelidir.
6. Siyasi ve medeni hakları tam olarak iade edilmelidir.

Türkiye'nin müttefikleri, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'ne

1. KHK'larla ilgili hak mahrumiyetlerinin kaldırılmasını, Türkiye ile olan tüm ilişkiler ajandasının somut bir konusu haline getirin.
2. Avrupa Konseyi, *Yalçınkaya* ve *Yasak* davalarını yapısal uyum meseleleri olarak ele almalı ve buna göre konuyu üst kademelere taşımalıdır.
3. Parlamenterler Asamblesi'nin Türkiye raportörleri ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, KHK'larla işten çıkarılan kişilerin durumuna odaklanan özel bir ülke ziyareti gerçekleştirmeli ve bulgularını yayınlamalıdır.
4. AB, AB-Türkiye ilişkilerindeki herhangi bir iyileştirmeyi, KHK'larla ilgili telafi tedbirlerinde ölçülebilir ilerleme sağlanmasına bağlı kılmalıdır.
5. AB üye devletleri, işten çıkarılan ve sığınma veya uluslararası koruma talep eden kişilere yeterli koruma sağlamalıdır.
6. Bağımsız sivil toplum kuruluşlarının belgeleme ve dava açma faaliyetlerini destekleyin.
7. Türkiye örneğini, uluslararası hukuk kapsamındaki istisna çerçevesini güçlendirmek için bir paradigma olarak ele almalıdır.

EK A

Anket Formu

Anket, 13 Ekim ile 4 Kasım 2025 tarihleri arasında Google Formlar aracılığıyla çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Anket, on bir temel soru ve otuz ayrımcılık türünü içeren yapılandırılmış bir kontrol listesinden oluşmaktadır. 4–7 ve 9–11 numaralı sorular, kapalı uçlu yanıtlarla birlikte, aşağıda italik olarak gösterilen isteğe bağlı açık uçlu soruları da içermektedir. Anket Türkçe olarak uygulanmış olup, burada yer alan versiyon İngilizceye çevrilmiş halidir.

▪ Bölüm A — Temel Sorular

1. Hangi numaralı Olağanüstü Hal Kararnamesi (KHK) uyarınca kamu hizmetinden ihraç edildiniz?
2. İşten çıkarılma tarihinde mesleğiniz neydi?
3. İşten çıkarılma tarihine kadar kaç yıl kamu görevlisi olarak çalışmıştınız?
4. Herhangi bir ceza soruşturmasına veya ceza davasına konu oldunuz mu?
Eğer evet ise, kısaca açıklayabilir misiniz?
5. Birinci derece akrabalarınız (anne, baba, eş, kardeşler, çocuklar) arasında KHK ile işten çıkarılan var mı?
Eğer evet ise, kısaca açıklayabilir misiniz?
6. KHK ile işten çıkarılmanızın ardından, resmi olarak kayıtlı (sosyal sigortalı) bir iş bulabildiniz mi?
Evet ise, koşulları kısaca açıklayabilir misiniz?
7. İş başvurularınız reddedildi mi veya KHK statünüz nedeniyle işten çıkarıldınız mı?
Eğer evet ise, kısaca açıklayabilir misiniz?
8. Kaç iş başvurunuz reddedildi?
9. Herhangi bir kamu kurumunda “36/OHAL/KHK” koduyla karşılaştınız mı?
Evet ise, hangi bağlamda olduğunu kısaca açıklayabilir misiniz?
10. KHK statünüz nedeniyle kamu hizmetlerine (burs, sosyal yardım, mesleki eğitim, sağlık hizmetleri, engelli yardımları vb.) erişim konusunda ayrımcılığa maruz kaldınız mı?
Eğer evet ise, kısaca açıklayabilir misiniz?
11. Eşiniz veya çocuklarınız KHK ile işten çıkarılmamış olsa da, sizin KHK statünüz nedeniyle kamu hizmetlerine erişim konusunda ayrımcılığa maruz kaldılar mı?
Eğer evet ise, kısaca açıklayabilir misiniz?

▪ Bölüm B — Otuz Ayrımcılık Biçimi Kontrol Listesi (Soru 12)

Katılımcılara şu soru soruldu: “Aşağıda listelenen 30 ayrımcılık türünden herhangi birini yaşadınız mı?” Birden fazla seçim yapılmasına izin verildi. Son bir açık seçenek, katılımcıların listede yer almayan deneyimlerini açıklamalarına olanak tanıdı.

1. Pasaport veya seyahat belgesi alamama
2. İŞKUR ve SGK veritabanlarında “36/OHAL/KHK” kodu altında kara listeye alınmak
3. Banka hesabı açarken veya finansal işlemler yaparken ayrımcılığa maruz kalmak
4. Özel eğitim kurumlarında çalışamama
5. İş geliştirme ve teşvik kredilerinden yararlanamama
6. KHK'lılar ile eş ve çocuklarının, düşük gelirli kişilere sunulan Genel Sağlık Sigortası ve ilgili sağlık hizmetlerinden mahrum bırakılması
7. COVID-19 ekonomik destek programlarından yararlanamama
8. Mesleki eğitim kurslarına katılamama
9. Sigorta hizmetlerinde (ör. araba, deprem, yangın) ayrımcılığa maruz kalmak
10. Okul otobüsü şoförü olarak çalışamama
11. Belediye başkanı, belediye meclis üyesi veya muhtar olamama
12. Sosyal Yardım Bilgi Sistemi'nde (SOYBİS) kayıtlı olmak ve bunun sonucunda sosyal yardıma erişimde ayrımcılığa maruz kalmak
13. Adalet Bakanlığı'nın talimatı üzerine Türk Noterler Birliği tarafından "şüpheli kişi" olarak listelenmek
14. İşletme ruhsatı alamamak
15. Avukatlık yapamama
16. Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi'nde (TAKBİS) “şüpheli kişi” olarak kayıtlı olmak
17. Askerlik hizmeti sırasında ayrımcılığa maruz kalmak
18. Akademik yayınlarda ayrımcılığa maruz kalmak
19. Denizcilik sektöründe (gemi personeli vb.) çalışamama
20. İşyeri hekimi veya iş güvenliği uzmanı olarak çalışamama
21. Bilimsel burslardan yararlanamama
22. Mali danışman/muhasebeci olarak çalışamama
23. Afet yardımında ayrımcılığa maruz kalmak
24. Koruyucu aile olamama
25. Mimar, mühendis, laboratuvar çalışanı veya yapı denetim teknisyeni olarak çalışamama
26. Doçentlik sınavlarına girememe
27. Üniversiteye giriş ve öğrenim ücretlerinde ayrımcılığa maruz kalmak
28. Vergi uygulamalarında ayrımcılığa maruz kalmak
29. Tıp uzmanlık eğitimine kabul edilememe
30. Veteriner hekimlerin suni tohumlama sertifikası alamaması veya tarımsal destek programlarına erişememesi

Açık yanıt: “Karşılaştığım ayrımcılık yukarıda listelenmemiştir” (açıklama için boşluk bırakılmıştır).

EK B

Beraat Eden Katılımcıların Tutukluluk ve Yargılanma Süresi

Aşağıdaki tablolar, nihayetinde beraat eden katılımcılar tarafından bildirilen gözaltında ve / veya tutuklulukta geçirilen süreleri göstermektedir. Bu ayrıntılar, katılımcılar tarafından açık uçlu yanıtlarda gönüllü olarak verilmiştir; gözaltı, tutukluluk ve yargılama süresi, anketin bir sorusu değildi. Bu nedenle listeler, kapsamlı olmaktan ziyade örnek niteliğindedir ve rakamlar, mahkum edilen veya davaları halen devam eden katılımcıların rakamlarıyla karşılaştırılmaz. Katılımcı numaraları (ör. P357), rapor boyunca kullanılan anonim tanımlayıcılardır.

Her iki tabloda da listelenen tüm kişiler nihayetinde beraat etmiştir. Anlatımlar, yanıtlayıcıların tarif ettiği şekilde aktarılmıştır.

- Tablo B.1 — Beraat kararından önce gözaltında veya tutuklulukta geçirilen süre

Katılımcı	Gözaltında veya tutuklulukta geçirilen süre
P357	9 gün (gözaltı)
P146	13 gün (gözaltı)
P1339	15 gün (gözaltı)
P796	1 ay
P802	3 ay
P398	4 ay
P1292	4 ay
P642	5 ay
P1247	5 ay
P387	6 ay
P839	6 ay
P1093	6 ay
P855	7 ay
P866	7 ay
P167	7 ay ve 15 gün
P133	8 ay
P488	8 ay
P697	8 ay
P871	8 ay
P1149	9 ay
P89	10 ay

Katılımcı	Gözetiminde veya tutuklulukta geçirilen süre
P280	10 ay
P663	10 ay
P703	10 ay
P1463	10 ay
P93	11 ay
P939	11 ay
P1590	11 ay
P330	12 ay
P1365	12 ay
P314	15 ay
P773	15 ay
P1109	15 ay
P727	16 ay
P48	18 ay
P960	18 ay
P723	2 yıl

▪ Tablo B.2 — Beraatle sonuçlanan ceza yargılamalarının süresi

Katılımcı	Ceza yargılamasının süresi
P1283	4 yıl
P740	5 yıl
P149	6 yıl
P160	6 yıl
P1119	7 yıl
P1074	8 yıl (anket sırasında yargılama süreci devam ediyordu)
P1149	8 yıl
P1339	8 yıl
P562	8 yıl
P1517	9 yıl
P965	9 yıl
P949	9 yıl
P856	9 yıl

Katılımcı	Ceza yargılamasının süresi
P855	9 yıl
P866	9 yıl
P757	9 yıl
P528	9 yıl

Not. Bazı katılımcılar, hem gözaltında kaldıkları süreyi hem de yargılama süresini bildirmiş oldukları için her iki tabloda da yer almaktadır. Bu ifadeler bir arada değerlendirildiğinde, nihai olarak cezai sorumluluğu tespit edilmeyen kişilerin iki yıla kadar süren tutukluluk ve dört ila dokuz yıl süren yargılama süreçlerine maruz kaldıkları görülmektedir; bu durum, özgürlük hakkı ve makul süre içinde yargılanma hakkı (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. ve 6. maddeleri) bağlamında ihlal oluşturmaktadır.